

महामति श्री प्राणनाथजी प्रणीत

श्री षट्त्रयु

श्री राज श्यामाजी

प्रकाशक

श्री ५ नवतनपुरीधाम

जामनगर

निजानन्दाचार्य श्री देवचन्द्रजी महाराज

महामति श्री प्राणनाथजी महाराज

શ્રી તારતમ સાગર

“નિજનામ શ્રી કૃષ્ણજી, અનાદિ અક્ષરાતીત” ।
સો તો અબ જાહેર ભયે, સબ વિધ વતન સહીત ॥

શ્રી ષટ્ઋતુ ગ્રન્થ પ્રારંભ

શ્રી ષટ્ઋતુ ગ્રન્થનું અવતરણ સંવત ૧૭૧૪-૧૫ માં પ્રબોધ પુરી (હબ્સા) બંદીગૃહમાં શ્રી નવતનપુરી જામનગરમાં થયું. છ ઋતુઓમાં પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે વિરહિણી અંગના કેવી રીતે તડપે છે તેનું જવલંત ઉદાહરણ આમાં અપાયું છે. આ ગ્રંથમાં કુલ ૧૦ પ્રકરણ અને ૨૩૦ ચોપાઈઓ છે તથા તેની ભાષા ગુજરાતી છે.

વર્ષા રુત - રાગ મલાર

મારા વાલાજી રે વલ્લભ, કહું એક વિનતી ।
મારા કરમતણી રે કથાય, સુણો મારી આપ વીતી ॥ ૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી કહે છે, હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! હું તમને અંતરથી પ્રાર્થના કરું છું કે તમે મારાં કર્મોની કથા અને મારી આપવીતી સાંભળો.

વાલા આવ્યો તે માસ અષાઢ, કે રુત મલારની ।
જાણું કરી રે વાલાસું વિલાસ, લેસું લાણ આધારની ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! અષાઢ મહિનો આવ્યો છે (આ મહિનામાં પરમધામથી બ્રહ્માત્માઓની સુરતા આ ખેલમાં આવી હતી), ને મલ્હારની આ ઋતુ છે. મનમાં એવા કોડ જાગે છે કે આ ઋતુમાં વાલાજી સાથે પ્રેમવિલાસ કરીને ધણીના અખંડ સુખનો આનંદ લઉં.

મારી જોગવાઈ હુતી જેહ, સુફળ થાસે આ વારની ।
જાણું આવી માયા માંહે, ભાજસું હામ સંસારની ॥ ૩ ॥

મેં ધાર્યું હતું કે આ મનુષ્ય તન આ વખતે સાર્થક થશે, આ માયાવી સંસારમાં આવીને સાંસારિક ઈચ્છાઓ પૂરી કરીશ.

વર્ષા રુતે કરમે કાઢી વઢેસ, અવગુણ હુતા અપાર રે ।
હવે એણે સમે ધણી વિના, લેસે કોણ સાર રે ॥ ૪ ॥

પણ મારાં કર્મોએ મને આ વર્ષાઋતુમાં વિદેશમાં ધકેલી દીધી છે. માયાવી ખેલ જોવાની ઈચ્છા

રૂપી અપાર અવગુણ મારામાં હતા. તેથી હવે આવે વખતે મને પ્રિયતમ ધણી સિવાય બીજું કોણ સંભાળશે ?

વાલા વરસે તે મેઘ મલાર, વીજલડીના સાટકા રે ।

મુને વાલાજી વિના આ રુત, લાગે અંગ ઝાટકા રે ॥ ૫ ॥

હે ધણીજી ! વર્ષાઋતુમાં ઘનઘોર વાદળાં ઘોર વર્ષા કરી રહ્યાં છે. વીજળીના કડાકા થઈ રહ્યા છે. આવે વખતે પ્રિયતમ વગર મારાં અંગેઅંગમાં ઝાટકા લાગી રહ્યા છે અર્થાત્ મારા અંગે અંગમાં વિરહનો અગ્નિ પ્રજ્વલિત થઈ ઊઠ્યો છે.

મોરલિયા કરે રે કિંગોર, સુણીને ગરજના રે ।

મારો જીવ આકુળ વ્યાકુળ થાય, સુણી સ્વર કોએલના રે ॥ ૬ ॥

મેઘગર્જના સાંભળીને મોર કેકારવ કરી રહ્યા છે. કોયલનો સ્વર સાંભળીને મારો આત્મા વિરહવેદનાથી આકુલ વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે.

મુને કેમ કરી રૈણી જાય, બપૈયા પીઉ પીઉ લવે ।

સુંદરી કહે આ વાર, તેડો ચરણો હવે ॥ ૭ ॥

બપૈયો (ચાતક) આખી રાત પિયુ- પિયુ રટ્યા કરે છે. તો મારી આ રાત કેવી રીતે વીતશે ? ઈન્દ્રાવતી કહે છે, હે ધણી ! આવે વખતે હવે તમે મને તમારાં ચરણોમાં જલ્દી બોલાવી લો.

નિસ દિવસ દોહેલી થાય, પીઉજી વિના અંગના રે ।

મારું કાળજડું રે કપાય, મારા વાલાજી વિના રે ॥ ૮ ॥

પ્રિયતમ ધણી વગર આ અંગનાને રાત - દિવસ અસહ્ય થઈ પડ્યા છે. અરે ! મારું કાળજડું તો પ્રિયતમ ધણી વગર કપાઈ રહ્યું છે.

અચકે વા વાય, ઉછળે વન વેલડી રે ।

હું તો વાલાજી વિના રે વઢેસ, ઝુરું છું એકલી રે ॥ ૯ ॥

આ વખતે વાયુ અટકી અટકીને વાય છે. વનની વેલડીઓ ઊછળી ઊછળીને ઝૂમી રહી છે. આવે વખતે હું મારા પ્રિયતમ વગર વિદેશમાં એકલી ઝૂરી રહી છું.

મારી વહેલી તે લેજો સાર, વાલાજીની હું વિરહણી રે ।

મુને દિવસ દોહેલા જાય, વસેકે રૈણી રે ॥ ૧૦ ॥

હે ધણી ! તમે મને જલ્દીથી સંભાળી લો. હું તમારી વિજોગણ છું. મારા દિવસો ઘણા દોહ્યાલા વીતી રહ્યા છે અને રાત તો એથીય વધારે વસમી થઈ છે.

ઈન્દ્રાવતી કહે અવગુણ, વિસારો અમ તણાં રે ।

જે મેં કીધાં રે અપાર, વાલાજીસું અતિ ઘણાં રે ॥ ૧૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી પ્રાર્થના કરે છે, હે ધણીજી ! મેં મારા જીવનમાં તમારા પ્રત્યે અપાર અવગુણ કર્યા છે તે બધા તમે ભૂલી જાવ.

હવે વાદળ મળિયાં રે મલાર, સોભા લિએ વનરાય રે ।

રુચિયો તે વરસે મેહ, તેડી ભીડો અંગનાય રે ॥ ૧૨ ॥

હવે વર્ષાઋતુનાં કાળાં ડિબાંગ વાદળો ઘેરાયાં છે. વનરાજિ હરિયાળીને કારણે સુંદરતાથી શોભી ઊઠી છે. માગ્યા મેહ વરસે છે. આવા વખતે હે ધણી તમે આ અંગનાને જલ્દી બોલાવીને ગળે લગાવી દો.

ધરાએ કીધો સણગાર, ડુંગરડા નીલયા રે ।

એણી રુતે રે આધાર, કરો સીતલ કાયા રે ॥ ૧૩ ॥

ધરતીએ સુંદર શણગાર સજ્યો છે. પર્વતો પર પણ હરિયાળી છવાઈ છે. આવી મનમોહક ઋતુમાં હે ધણીજી ! તમે મારી કાયાને શીતળ કરો.

મારી વહેલી તે લેજો સાર, નહીં તો જીવ ચાલસે રે ।

પછે આવીને લેજો સાર, કાયા પડી હસે રે ॥ ૧૪ ॥

હે ધણી ! જલ્દી આવીને મને સંભાળી લો. નહીં તો મારા પ્રાણ નીકળી જશે. જો તમે પછી મારી સંભાળ લેવા આવશો તો મારું નિષ્પ્રાણ શરીર જ પડેલું મળશે.

મારા અવગુણ ઘણાં રે અનંત, પણ છેહ કેમ દીજિએ રે ।

એણે વચને ઈદ્રાવતી અંગ, વાલો તેડી લીજિએ રે ॥ ૧૫ ॥

મારામાં અસંખ્ય અવગુણ છે તેમ છતાં તમે મને છેહ કેમ દો છો (તમે તો ક્ષમાવાન છો તો પછી મારો ત્યાગ કેમ કર્યો ?) હે વાલાજી ! મારાં આ વચનો સાંભળી તમે તમારી અંગના ઈન્દ્રાવતીને પોતાની પાસે બોલાવી લો.

પ્રકરણ ૧ ચોપાઈ ૧૫

શરદ રુત- રાગ સામેરી

સરદની રુત રે સોહામણી રળિયામણી, મુને વાલાજી વિના કેમ જાય હો વાલૈયા ।

હું રે વદેસણના પીઉજી, મુને ખિણ વરસા સો થાય ॥ હો વાલૈયા ॥ ૧ ॥

શરદ્ કાળની આ સુંદર ઋતુ રળિયામણી છે, પ્રિયતમ વગર આ ઋતુ કેમ કરીને વીતશે ? હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! હું આ સંસારરૂપી વિદેશમાં એકલી પડી છું. અહીં એક ક્ષણ પણ મને સો વર્ષ જેવી જાય છે.

વાલાજી રે ડોહળાં તે જલ રે વહી ગયાં, હવે આવ્યાં તે નિરમલ નીર ।

પીઉજી વિના હું એકલી, તે તાં કેમ રાખું મન ધીર ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! હવે વરસાદનું ડહોળું પાણી વહી ગયું છે અને તેને સ્થાને નિર્મળ સ્વચ્છ જળ આવવા લાગ્યું છે. ત્યારે હવે પ્રિયતમ વગર એકલી મારા મનમાં કેવી રીતે ધીરજ ધારણ કરી શકું ?

વાલાજી રે વન છાહ્યું દ્રુમ વેલડી, હવે ધણી તણી આ વાર ।

હું રે વદેસણના પીઉજી, મુને ચરણે તેડો આધાર ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! વૃક્ષો અને વેલોથી આખોય વનપ્રદેશ છવાઈ ગયો છે. હવે તમારા

આવવાની જ વાર છે. હું તો વિદેશમાં છું. તેથી હે મારા પ્રિયતમ ! તમે હવે મને તમારાં ચરણોમાં તુરંત બોલાવી લો.

વાલાજી રે નીઝર જળ રે ડુંગર ઝરે, નદી સર ભરિયાં નિવાણ ।

પણ એક જળ વાલાજી વિના, મારા વિલખતાં સૂકે પ્રાણ ॥ ૪ ॥

હે ધણીજી ! ડુંગરો પરથી ઝરણાંઓનું જળ વહી રહ્યું છે. નદી, સરોવર અને તળેટીનાં ક્ષેત્રો જળથી ભરાઈ ગયાં છે. પરંતુ હે પ્રિયતમ ! તમારા પ્રેમરૂપી જળ વગર મારા પ્રાણ સુકાઈ રહ્યા છે.

વાલાજી રે જીવ મારો મુને દહે, અંગ તે ઉપજે દાઝ ।

અવગુણ મારા છે અતિ ઘણાં, તમે રખે મન આણો રાજ ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારો જીવ મને બાળી રહ્યો છે. અંગોમાં વિરહાગ્નિની દાહ પેદા થઈ છે. મારામાં અવગુણો તો ઘણા છે પરંતુ હે શ્રી રાજજી ! તમે એને મનમાં લાવશો નહિ.

શ્રાવણ માસની અસ્ટમી, કાંઈ કસ્ન પખની જેહ ।

મુને એ રૈણી વાલાજી વિના, ઘણું દોહેલી ગઈ તેહ ॥ ૬ ॥

શ્રાવણ માસના કૃષ્ણ પક્ષની આ અષ્ટમી (શ્રી કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી) છે, જ્યારે બધા લોકો આનંદ કરી રહ્યા છે ત્યારે મારા માટે તો આ રાત્રિ પ્રિયતમ વગર દોહલી (અસહ્ય) થઈ ગઈ છે.

વાલાજી રે એમ તમે મોસું કાં કરો, મારા હો પ્રાણનાથ ।

આવી કરું તમસું ગુઝડી, મારી વીતકની જે વાત ॥ ૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે મારી સાથે આવો વ્યવહાર કેમ કરી રહ્યા છો ? તમે તો મારા પ્રાણનાથ છો. હું તમારી પાસે આવીને મારી આપવીતીની ગુપ્ત વાત તમને કરીશ.

વાલાજી રે અસ્ટમી ભાદરવા તણી, કાંઈ સુક્લ પખની રાત ।

એ રૈણી રૂડીય છે, મારા જન્મ સંગાતી સાથ ॥ ૮ ॥

હે પ્રિયતમ ધણીજી ! ભાદરવા મહિનાની અજવાળી આઠમ (રાધાષ્ટમી) પણ આવી પહોંચી છે. અને શુક્લપક્ષની આ રાત્રિ અત્યંત મનોહર છે. કેમ કે આ અષ્ટમી તો મારી જન્મ સંગિણી શ્રી શ્યામાજીના જન્મ સાથે સંકળાયેલી છે.

વાલાજી રે મેં તો એમ ન જાણિયું, જે મોસૂં થાસે એમ ।

જો હું જાણું કરસો વિરહણી, તો કંઠ બાંહોંડી ટાળું કેમ ॥ ૯ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારી આવી દશા થશે એવી તો મને ખબર જ નહોતી. જો મને ખબર હોત કે તમે મને વિરહિણી બનાવી દેશો તો મારા હાથ હું તમારા કંઠથી સહેજેય અળગા કરત જ નહીં.

વાલાજી રે ભાદરવા માસની ચતુરદસી, કાંઈ અતિ અજવાળી થાય ।

એહ સમે નવ સાંચવ્યો, મારું તરવારે અંગ તણાય ॥ ૧૦ ॥

હે પ્રિયતમ ! ભાદરવા મહિનાની અજવાળી ચૌદશની રાત અતિ ઉજ્જવળ અને આત્માને નિર્મળ બનાવનારી છે. (એ દિવસે સદ્ગુરુ ધામ પધાર્યા હતા). એ વખત મેં સાચવ્યો નહિ (અર્થાત્ સાચા સંબંધને નિભાવ્યો નહિ એટલે કે સદ્ગુરુ સાથે મારો આત્મા ચાલ્યો ગયો નહિ) તેથી મારું અંગ જાણે તલવારથી છેદાઈ રહ્યું છે.

વાલાજી એ રૈણી રે સિધાવિયા, વાલો પોહોંતા તે ધામ મંઝાર ।

એણે સમે મુને એકલી, તમે કાંય રાખી આધાર ॥ ૧૧ ॥

સદ્ગુરુ એ રાતે દિવ્ય પરમધામમાં સિધાવી ગયા. હે પ્રાણાધાર ! એ સમયે તમે મને એકલી કેમ મૂકી ગયા ?

વાલાજી રે તમે તો ઘણુંએ જણાવિયું, પણ મેં નવ જાણ્યું હું અધમ ।

જો હું જાણું થાસે એવડી, તો તમને મૂકું કેમ ॥ ૧૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તો મને ઘણું જ્ઞાન આપ્યું હતું, પણ હું અધમ હોવાને લઈને એને ગ્રહણ કરી શકી નહિ. જો મને ખબર હોત કે મારા પર આટલી વીતશે તો હું તમને કેમ છોડતી ?

વાલાજી રે ચતુરદસી આસો તણી, કાંઈ બ્રહ્માંડ થયો પ્રકાસ ।

એ રજની મુને એકલી, તમે કાંય મૂકી નિરાસ ॥ ૧૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આસો માસની ચતુર્દશીના દિવસે (સદ્ગુરુ મહારાજનો જન્મ દિવસ હોવાને લઈને) બ્રહ્માંડ પ્રકાશિત થયું, છતાં આ રાતે પણ હે નાથ ! તમે મને એકલી મૂકીને નિરાસ કેમ કરી ?

વાલાજી રે પૂનમ રાતનો ચાંદલો, કાંઈ વન સોભે અપાર ।

રાસની રાતનો ઓછવ, મુને કાં ન તેડી આધાર ॥ ૧૪ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! પૂર્ણિમાની રાત્રિનો ચંદ્રમા વૃંદાવનને અપાર શોભા આપી રહ્યો છે. અખંડ રાસના ઉત્સવમાં હે પ્રાણાધાર ! મને કેમ ન બોલાવી ?

વાલાજી રે અવગુણ મારા છે અતિ ઘણાં, તમે રખે મન આણો ધણી ।

ત્રેહણી કહે મુને તમ વિના, અમ ઉપર થઈ છે ઘણી ॥ ૧૫ ॥

હે પ્રાણવલ્લભ ! મારા અવગુણ તો અતિ ઘણાં છે પરંતુ તમે એને મનમાં આણો નહિ. વિરહિણી ઈન્દ્રાવતી કહે છે કે હે ધણી ! તમારા વગર મારા ઉપર ઘણી વીતી રહી છે.

વાલાજી રે વિનતા ત્રેહણી કેમ કીજાએ, એવડો ન કીજે રોષ ।

જો જીવ દેહ મૂકી ચાલિયો, તમે ત્યારે થાસો નિરદોષ ॥ ૧૬ ॥

હે પિયુજી ! મને અબળાને તમે વિરહિણી કેમ બનાવી રહ્યા છો ? મારા પર આવડો રોષ ના કરો. જો જીવ આ દેહને મૂકીને ચાલ્યો જશે તો શું તમે નિર્દોષ ગણાશો ?

હવે ચિત આણી ચરણે તેડજો, ત્રેહણી ટાળો આધાર ।

એણે વચને ઈન્દ્રાવતીને, વાલો તેડી લેસે તતકાલ ॥ ૧૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે મારી દશાને જોઈને મને તમારાં ચરણોમાં બોલાવી લો અને મારો વિરહ દૂર કરો. આ પ્રકારનાં નમ્રતાપૂર્વકનાં વચનો સાંભળીને પ્રિયતમ ધણી ઈન્દ્રાવતીને તત્કાળ બોલાવી લેશે.

હેમંત રુત રાગ સિંધુડો

રુત ને આવી રે વાલૈયા હેમની, મેઘલિયો ગયો પોતાને ઘેર આપ ।

રુત ને સીતલ રે લાગે મુને દોહેલી, હવે મુને કાં ન તેડો પ્રાણનાથ ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હેમંત ઋતુ આવી પહોંચી છે. મેઘ પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. આ શીતળ ઋતુ મારા માટે અસહ્ય થઈ ગઈ છે. હે પ્રાણનાથ ! હવે તમે મને તમારી પાસે કેમ બોલાવી લેતા નથી ?

અંબરિયું થયું રે વાલાજી નિરમલ, વાદળિયો ગયો પોતાને ઘેર ઠામ ।

હજી ન સંભારો રે વાલા તમે વિરહણી, કાં ન ભાજો રે રુદયાની હામ ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે આકાશ સ્વચ્છ (નિર્મળ) થઈ ગયું છે. વાદળાં પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યાં ગયાં છે. હજી સુધી તમે આ વિરહણીને યાદ કરતા નથી. મારા હૃદયની ચાહનાને તમે કેમ તૃપ્ત કરતા નથી ?

હો દરસન ને દીજે રે વાલૈયા દયા કરી, આ રુત મેં ન ખમાય ।

જુઓ ને વિચારી રે વાલૈયા જીવસું, કાળજડું મારું માંહે કપાય ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારા પર દયા કરીને મને દર્શન આપો, કારણ કે આ શીત ઋતુ મારાથી સહન થતી નથી. હે પ્રિયતમ ! હૃદયથી સહેજ વિચારી જુઓ કે મારું કાળજું અંદરને અંદર કેટલું કપાઈ રહ્યું છે ?

નેણાં ને તરસે રે વાલાજીને નિરખવા, શ્રવણ તરસે વાણી રસાળ ।

વાયા ને તરસે રે વાલાજીસું વાતડી, જાણું કરી કાઢું રુદયાની ઝાળ ॥ ૪ ॥

મારી આંખો પ્રિયતમ ધણીને નિરખવા માટે તલસી રહી છે. મારા કાન તમારી રસપૂર્ણ વાણીને સાંભળવા તલસી રહ્યા છે. હું તો એમ જાણું જ છું કે તમારી સાથે વાત કરીને હું મારા હૃદયની બળતરાને શાંત કરી શકીશ.

અંગ ને તરસે રે વાલાજીને ભેટવા, જીવ તરસે જોવા માંહેલી જોત ।

જો પહેલું ને જાણું રે મોસું થાસે એવડી, તો નિધ હાથ આવી કેમ ખોત ॥ ૫ ॥

મારાં અંગ પ્રિયતમના આલિંગન માટે આતુર છે. જીવ અંતઃજ્યોતિને નિરખવા માટે તલસી રહ્યો છે. જો મને પહેલેથી જ ખબર હોત કે મારા પર આ વીતવાની છે તો હું સદ્ગુરુ રૂપી હાથમાં આવેલ નિધિને શા માટે ખોઈ નાખત ?

સાથ ને મળી બેસો છો જ્યારે સામટા, ત્યારે અમ વિના તમને કેમ સુહાય ।

મુને રે મારા વાલૈયા તમ વિના, પળ ને પ્રલેકાળ જેમ થાય ॥ ૬ ॥

ઈન્દ્રાવતી નવ વર્ષોનો વિયોગ યાદ કરી રહી છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! જ્યારે તમે સમસ્ત સુંદરસાથ સાથે બેસો છો ત્યારે મારા વગર તમને એ કેમ કરીને શોભે છે ? હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! મને તમારા વગર એક એક પળ પણ પ્રલયકાળ જેવી લાગે છે.

અવગુણ મારા રે વાલા અતિ ઘણાં, ધણી વિના કેહને કહું મારા શ્રીરાજ ।

વાલાજી વિના રે અંગ અગની બળે, દેહ માંહે ઉપજે રે દાઝ ॥ ૭ ॥

મારામાં અત્યધિક અવગુણ છે. હે મારા ધણી શ્રી રાજ ! તમારા વગર હું બીજા કોની પાસે જઈને

કહું ? પ્રિયતમ ધણી વગર મારા શરીરમાં વિરહાગ્નિને કારણે અત્યંત બળતરા ઉત્પન્ન થઈ રહી છે.

વન ને છાહું રે વાલા દ્રુમ વેલડી, સીતલ ધરા ને સીતલ વાએ ।

સીતલ જલ ને સીતલ છાંહેડી, પણ મારે અંગ લાગે અતિ દાહે ॥ ૮ ॥

વૃક્ષ અને વેલીઓથી વન છવાઈ ગયું છે. તેને કારણે ધરતી પર શીતળતાનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે. વાયુ પણ શીતળ વહી રહ્યો છે. જળ પણ શીતળ છે અને વૃક્ષોની છાયા પણ શીતળ છે, પરંતુ મારાં અંગોમાં વિરહ વેદનાનો દાહ તીવ્રપણે બળી રહ્યો છે.

હો દાઝ ને ભાજો રે વાલા મારા અંગની, જેમ મુને થાય કરાર ।

સુંદર ધણી રે સોહામણાં, વ્રહ ન ખમાય જીવના આધાર ॥ ૯ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારા શરીરના આ વિરહાગ્નિના દાહને શાંત કરો, જેથી મને ટાઢક થાય. તમે ધણા સુંદર અને સોહામણા છો. હે પ્રિયતમ ! મારો જીવ હવે તમારા વિરહનું દુઃખ સહન કરી શકતો નથી.

અણને જાણ્યાં રે દુખ અનંત સદ્યાં, પણ જાણ્યું દુખ કેમ ખમાય ।

વાલાજી વિના રે હવે જે ઘડી, તે તાં જીવને કઠણ ઘણું જાય ॥ ૧૦ ॥

અજાણપણે મેં અનંત દુઃખ સહન કર્યાં. પરંતુ હવે સમજ આવતાં દુઃખ કેમ કરીને સહન થાય ? પ્રિયતમ ધણી વિના હવે તો એક ઘડી વિતાવવી પણ આ જીવને માટે અસહ્ય થઈ પડી છે.

વિષમ વ્રહ રે વાલૈયા આ રુતનો, તે તો સુખમ થાય મળે જીવન ।

હવે ને કહો રે વાલૈયા તેમ કરું, જીવ દુખ પામે રે મન ॥ ૧૧ ॥

હે વલ્લભ ! વિરહિણી માટે આ ઋતુ અતિ વિષમ છે. એ તો ત્યારે જ સુખમય થાય જ્યારે જીવને એનો પ્રાણાધાર મળી જાય. હવે તો હે પ્રિયતમ ! તમે જેમ કહેશો તેમ જ કરીશ. કારણ કે મારો જીવ અંદરથી અત્યંત દુઃખી થઈ રહ્યો છે.

દીપનો મેળો રે ઓછવ અતિ ભલો, જિહાં સિણગાર કરો ધણી સર્વસાથ ।

એણે રે સમે વાલા મુને તેડજો, જેમ આવીને મળું મારા પ્રાણનાથ ॥ ૧૨ ॥

દીપાવલીનો ઉત્સવ તો અતિ સુંદર છે. એવે વખતે સમસ્ત સુંદરસાથ ધણીજી સાથે શણગાર ધારણ કરે છે. હે પ્રિયતમ ! એવે વખતે તમે મને બોલાવી લો જેથી હું તમને આવી મળું.

સાથ ને સુણો રે કહું એક વાતડી, ધણી મુને દેતાં કેટલું માન ।

એ સુખ માંહેથી કાઢી કરી, કરમે દીધું તતખિણ રાન ॥ ૧૩ ॥

હે સુંદરસાથજી ! હું એક વાત કહી રહી છું, તમે એ સાંભળો. મારા સ્વામી મને કેટલું અધિક સન્માન આપતા હતા ? પરંતુ મારાં કર્મોએ મને એ સુખોમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી તત્ક્ષણ નિર્જન સ્થળે (હબ્સામાં) બંધ કરી દીધી.

રણ વગડામાં સાથ હું એકલી, વિલખું રાત ને દિન ।

જો કોઈ માનો તો કહે ઈંદ્રાવતી, રખે કોઈ કરો ભારે કરમ ॥ ૧૪ ॥

મરુભૂમિ જેવા નિર્જન વગડામાં હું એકલી જ રાત - દિવસ વિલાપ કર્યા કરું છું. ઈંદ્રાવતી કહે છે કે જો કોઈ મારી વાત માનો તો કહું છું કે મારા જેવા કોઈ મોટા અવગુણ કરશો નહિ.

આ વસ્તી વસે સુંદર સોહામણી, ધણી બેઠા નવતનપુરી માંહે ।

એહ જ પુરી માંહે અમે રહું, પણ કરમે ન દિએ મેળો ક્યાંહે ॥ ૧૫ ॥

ઈન્દ્રાવતી નવ વર્ષનો વિયોગ યાદ કરી રહી છે કે આ નવતનપુરીધામ અત્યંત સુંદર અને સોહામણું છે. મારા ધામધણી સદ્ગુરુ અહીં સ્વયં બિરાજમાન છે. હું પણ આ નવતનપુરીમાં રહું છું, પરંતુ મારાં કર્મબંધનોએ ધણીજી સાથે મારો મેળાપ થવા દીધો નહિ.

અનેક વિધે રે સાથ હું વિલખતી, પણ મેળો ન થાય એક ખિણ ।

એ અચરજ તમે જુઓ સાથજી, કરમ તણાં રે એ છે ગુણ ॥ ૧૬ ॥

હે સુંદરસાથજી ! ધણીજીના મેળાપ માટે હું અનેક પ્રકારે વિલાપ કરતી દુઃખી થઈ રહી છું, પરંતુ એક ક્ષણ માટે પણ સદ્ગુરુનું મિલન થતું નથી. હે સુંદરસાથજી ! તમે આ આશ્ચર્યને તો જુઓ, કર્મોનો જ આ બધો પ્રભાવ છે.

વળી ને વસેકે રે વજ્રલેપણાં, મારા જેમ કરજો મા કોય ।

એહ જ પુરી માંહે અમે રહેતાં, રણવગડા જુઓ કેમ હોય ॥ ૧૭ ॥

ખાસ કરીને આ ઘટના વ્રજલેપની જેમ અમિટ બની ગઈ. મારા જેવા અવગુણોથી ભરેલાં કર્મો (સદ્ગુરુ પ્રત્યે) કોઈ કરશો નહિ, કારણ કે આ નવતનપુરીમાં રહેવા છતાં પણ મને આ રણભૂમિ જેવો કેવો અનુભવ થઈ રહ્યો છે ? અર્થાત્ સદ્ગુરુના વિયોગને કારણે હું એકલતાનો અનુભવ કરી રહી છું.

એણે સરવે વજ્રલેપણાં, દુખ ને દીઠાં રે અનેક ।

હવે ને વાલાજી રે દયા કરો, તો ટળે મારા વજ્રલેપ ॥ ૧૮ ॥

આ વખતે તો મેં વજ્રલેપ જેવાં અનેક દુઃખ દીઠાં છે. પ્રિયતમ ધણી ! હવે મારા પર કૃપા કરો, જેથી મારાં આ અમિટ વજ્રલેપ જેવાં કર્મો ટળી જાય.

દયાને રખે તમે વિસારો, ઈન્દ્રાવતી અળવી રે થાય ।

એણે વચને વાલોજી તેડસે, અંગના આવીને લાગસે પાય ॥ ૧૯ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તમારી દયાને વિસરી જશો નહિ. ઈન્દ્રાવતી અત્યંત વ્યાકુળ થઈ રહી છે. આ દીન વચનો સાંભળી મારા ધણીજી મને તુરત બોલાવશે અને તેમની આ અંગના તેમનાં શ્રીચરણોમાં પ્રણામ કરશે.

પ્રકરણ ૩ ચોપાઈ ૫૧

રુત સીતની - રાગ ધન્યાસરી

સીતરુતપીઉજીતમવિના, મુનેઅતિઅળખામણીથાય, હો વાલૈયા ।

વાય રે ઉતર કેરો વાવરો, તે તાં મારે તરવારે ઘાય ॥ હો ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમારા વિના આ શરદ ઋતુ મને ધણી અળખામણી થઈ પડી છે. ઉત્તર દિશા (હિમાલય) તરફથી ઠંડી હવા ઉન્મત્ત થઈને વહી રહી છે. એ વાયરો તલવારના ઘાની જેમ મારાં અંગોને વિદારે છે.

હો ટાઢી ને રુત રે વાલાજી સીતની, ટાઢી ને ભીની થાય રાત ।

એણી રુતે કેમ વિસારિએ, અરધાંગ તમારી પ્રાણનાથ ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી! આ શરદ ઋતુ અતિ ઠંડી છે. રાતે તો ઠંડક અને માદકતા ખૂબ વધી જાય છે. એવી ઋતુમાં મને કેમ ભૂલી ગયા ! હે પ્રાણનાથ ! હું તો તમારી અર્ધાંગિની છું.

સીત રુતે જલ જોની જામિયા, તમે હજીએ ન લ્યો મારી સાર ।

જીવને કાયા નહીં તો મૂકસે, તે તમે જોસો નિરધાર ॥ ૩ ॥

આ શિશિર ઋતુમાં પાણી પણ થીજીને બરફ થઈ ગયું છે, છતાં તમે મારી ખબર (સંભાળ) લેતા નથી. જો તમે મારી સંભાળ નહિ લો તો જીવ આ કાયાને છોડી દેશે અને તે તમે નક્કી જ જોશો.

દુખ ને દોહેલાં ઘણાં ભોગવ્યાં, પણ વ્રહ દુખ મેં ન ખમાય ।

જીવડો રુએ નિસ દિન પીઉ વિના, આંસુડા તે અંગ ન માય ॥ ૪ ॥

મેં અનેક ભીષણ દુઃખ ભોગવ્યાં છે, પરંતુ વિરહનું આ દુઃખ તો સહ્યું જતું નથી. પ્રિયતમ વગર મારો આત્મા રાત - દિવસ રોઈ રહ્યો છે અને આંખોમાંથી આંસુની ધારા અવિરત વહ્યા કરે છે.

જલ ને સીતલ નૈણે વહી ગયાં, હવે અગિન થૈ અતિ જોર ।

નિસ્વાસા જેમ ધમણ ધમે, બળતો જીવ કરે રે બકોર ॥ ૫ ॥

આંખોમાંથી શીતળ જળ વહી ગયું અને હવે વિરહાગ્નિ અધિક પ્રબળ થઈ ગયો છે. ધમણની જેમ શ્વાસ- નિશ્વાસ ચાલે છે અને દુઃખથી વ્યાકુળ થયેલો આ જીવ તમને વારંવાર પોકાર પાડી રહ્યો છે.

એવી ટાઢી રુતે દંતડા ખડખડે, અંગ ચામી ચરમાય ।

એક ને પીઉજી તમ વિના, કે કે આવટણી થાય ॥ ૬ ॥

આવી શીત ઋતુમાં દાંત પણ કડકડે છે. શરીરની ચામડી ફાટી ગઈ છે. હે પ્રિયતમ ! એક તમારા વિના મારે કેટકેટલાં કષ્ટ ઊઠાવવાં પડે છે ?

સીત રુતે પત્ર જેમ હારવ્યાં, જેમ વસંત વિના વનરાય ।

રંગ ને રૂપ રુત હરી લિએ, પછે સૂકીને ભાખરીયા થાય ॥ ૭ ॥

શીત ઋતુ બધાં વૃક્ષોનાં પાંદડાંને ખેરવી નાખે છે અને વસંત ઋતુ વગર વન સૃષ્ટિની અવદશા થાય છે વળી શીત ઋતુ વનસ્પતિમાં રૂપ અને રંગને હરી લે છે જેથી તે સુકાઈને ચૂરચૂર થઈ જાય છે. તેની જેમ જ સદ્ગુરુના વિયોગમાં આ વખતે મારી પણ એવી જ દશા થઈ રહી છે.

આ રુતે અગની જોર બળે, વાય ને અગિન ટાઢી વાએ ।

હેમને પડે રે બળે સરવ વનસપતી, વળી ને વસેકે દાઝે દાહે ॥ ૮ ॥

તેમ મારા જીવને તમ વિના, આ રુત એણી પેરે જાય ।

હવે રખે રાખો ખિણ તમ વિના, હું વળી વળી લાગું છું પાય ॥ ૯ ॥

આ ઋતુમાં વિરહાગ્નિ અતિ તીવ્રતાથી બળે છે. બરફ જેવી શીત હવા શરીરનાં ગાત્રોને ગાળી નાખે છે. હિમ પડતાં બધી વનસ્પતિ બળી જાય છે અને એમાં દવ લાગે તો એ અધિક બળવા લાગે છે. હે પ્રિયતમ ! તમારા વિના મારા જીવ માટે તો આ શીત ઋતુ એવી રીતે જ વીતી રહી છે. હવે

તમે મને એક ક્ષણ માટે પણ તમારાથી અળગી રાખશો નહિ. એ માટે હું વારંવાર તમારાં ચરણોમાં નતમસ્તક થઈને પ્રાર્થના કરું છું.

એ રુત વાલા મુને એમ થઈ, હજી દયા તમને ન થાય ।

નૌતનપુરી મેળો કેમ થાસે, જ્યારે જીવ નિસરીને જાય ॥ ૧૦ ॥

હે પ્રિયતમ ! આ ઋતુ મારા માટે આવી દુઃખદાયી થઈ પડી છે, તેમ છતાં તમને હજી સુધી મારા પર દયા કેમ આવતી નથી ? જો મારા પ્રાણ જ આ શરીરમાંથી નીકળી જશે તો નવતનપુરીમાં તમારી સાથે મેળાપ કેવી રીતે થશે ?

માયાનો મેળો ઘણું દુર્લભ, નહીં આવે તે બીજી વાર ।

રખે જાણે માયા મેળો ન થાય, તે માટે કરુ છું પુકાર ॥ ૧૧ ॥

આ માયામાં મેળાપ થવો અતિ દુર્લભ છે. આવો અવસર બીજી વાર મળવાનો નથી. આ માયાવી સંસારમાં આ પ્રકારનો મેળાપ ફરી નહિ થાય. આથી હું તમને (મેળાપ માટે) પોકારી રહી છું.

મું વ્રેહણીનો વ્રહ ભાજજો, તમે છો દયાવંત ।

વલવલતી કરું વિનતી, પછે આવસે તે મારો અંત ॥ ૧૨ ॥

હે ધામધણી ! તમે તો દયાળુ છો. મુજ વિરહિણીના વિરહ વિયોગનું દુઃખ દૂર કરો. વિરહાગ્નિમાં તપીને હું તમને પ્રાર્થના કરું છું નહીં તો મારો અન્ત જ આવી જશે.

વેળ થાસે જો એ વાતની, તે તાં દુખ કરસો નિરધાર ।

જો જીવ કાયા મૂકી ચાલસે, પછે કરસો કાયાની સાર ॥ ૧૩ ॥

એમાં જો વિલંબ થશે તો તમને નક્કી પશ્ચાત્તાપનું દુઃખ થશે. જો જીવ શરીરને છોડીને ચાલ્યો જશે તો શું પછી તમે આ મૃત શરીરની સંભાળ લેશો ?

જીવને નિસરતાં ઘણું સોહેલું, કાંઈ દુખ ના ઉપજે લગાર ।

પણ વિમાસી જો વિચાર કરું, તો માયા મેળો કેમ છાડું આધાર ॥ ૧૪ ॥

જીવનું આ શરીરમાંથી નીકળી જવું તો ખૂબ સરળ છે કારણ કે એથી મને તો જરાય દુઃખ નહિ થાય. પણ જો વિવેકપૂર્વક ખ્યાલ કરું છું તો મને એવો વિચાર આવે છે કે આ માયાવી સંસારમાં ધણીજનો મેળાપ શા માટે છોડી દઉં ?

હવે કપાને સાગર તમે કપા કરો, જેમ આવીને ભીડું અંગ ।

મું વ્રેહણીના રે વાલૈયા, મુને તેડીને રામત કરો રંગ ॥ ૧૫ ॥

હે કરુણાના સાગર ! તમે હવે મારા પર કૃપા કરો, જેથી હું તમારી પાસે આવીને તમારે ગળે વળગી પડું. હે પ્રિયતમ ! મુજ વિરહિણીને બોલાવીને પ્રેમાનંદભરી રામત કરો.

જો તમે ભીડો જીવને જીવસું, તો ભાજે મારા અંગની દાઝ ।

જીવ થાય મારો સકોમલ, જેમ વસંત મોરે વનરાય ॥ ૧૬ ॥

જો તમે મને આલિંગન આપશો તો મારા અંતરની બળતરા દૂર થશે. જેવી રીતે વસંત ઋતુમાં વૃક્ષો પર નવી કુંપળો ફૂટે છે તેવી રીતે મારો જીવ પણ અત્યંત કોમળ બની ગયો છે.

વસંત આવે વન વિલંબ કરે, મારો જીવ મોરે તતકાલ ।

મુને જેણી ખિણે વાલોજી મળે, હું તેણી ખિણ લઉં રંગ લાલ ॥ ૧૭ ॥

વસંત ઋતુ આવતાં વૃક્ષોને પલ્લવિત થવામાં તો થોડો વિલંબ પણ થાય છે, પરંતુ મારો જીવાત્મા તો તમને પ્રાપ્ત કરતાં એકદમ ખીલી ઊઠશે. મને જે ક્ષણે મારા પ્રિયતમ ધણી મળી જશે તે જ ક્ષણે હું લાલીમાયુક્ત થઈ જઈશ.

જેમ રંગ લિએ રે મમોલો, મેહ બૂઠે તતકાલ ।

તમને મળે હું રંગ એમ લઉં, ઈન્દ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૮ ॥

જે રીતે વર્ષા થતાંની સાથે જ જેમ મમોલો (નામનો કીડો) રંગ બદલે છે તેમ ઈન્દ્રાવતીના હે પ્રાણાધાર ! તમે મને જે ક્ષણે મળી જશો હું તે જ ક્ષણે લાલ રંગે રંગાઈ જઈશ અર્થાત્ પ્રેમવિભોર થઈ જઈશ.

ઈન્દ્રાવતી આયત કરે, મળવાને ઉલાસ ।

એણે વચને વાલોજી તેડસે, જૈ કરસું વાલાજીસું વિલાસ ॥ ૧૯ ॥

ઈન્દ્રાવતી ઉલ્લાસપૂર્વક તમને મળવા ઝંખે છે. આ વચનો સાંભળીને પ્રિયતમ જરૂર બોલાવશે. હું પ્રિયતમ પાસે જઈને આનંદ-વિલાસ કરીશ.

પ્રકરણ ૪ ચોપાઈ ૭૦

રુત વસંતની — રાગ વસંત

રુતડી આવી રે મારા વાલા, વસંત રુત રણિયામણી ।

તમ વિના મારા ધણી ધામના, લાગે અળખામણી રે ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ! રમણીય વસંત ઋતુ આવી પહોંચી છે. હે મારા ધામધણી ! તમારા વિના તો આ ઋતુ પણ અળખામણી (દુઃખદાયક) લાગે છે.

તમે પડદા કીધા પછી, વળી આવી તે આ વસંત ।

તે પછી તમસું રમવાની, લાગી છે ખરી મુને ખંત ॥ ૨ ॥

તમારા અંતર્ધાન થયા (પડદા-પાછળ ચાલ્યા ગયા) પછી આ વસંત ઋતુ ફરીથી આવી ગઈ. ફરીથી મારા મનમાં તમારી સાથે ગુલાલથી રંગભર રમવાની લાલસા જાગૃત થઈ છે.

હવે તતખિણ તેડજો મારા વાલા, આ રુત એકલા ન જાય ।

ધણી વિના કામની ઘણું કલપે, રોતાં તે વાણું વાય ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે મને તત્ક્ષણ બોલાવી લો. તમારા વિના આ ઋતુ એકલાં કેમ કરીને વીતશે ? જેવી રીતે સ્વામિ વિનાની કામિની ઘણું કલ્પાંત કરે છે, તેવી રીતે તમારા વિયોગમાં રોતાં-રોતાં મને સવાર પડી જાય છે અને આવી રાત રોતાં જ વીતી જાય છે.

દિન દોહેલા જાય ઘણું મુને, વળી વસેકે વસંત ।

તે તમે જાણો છો મારા વાલા, જે વિધ જીવને વહંત ॥ ૪ ॥

મારા માટે હવે દિવસ વીતાવવો ઘણો વિકટ થઈ ગયો છે. ખાસ કરીને વસંત ઋતુ અધિક

દુઃખદાયી છે. હે મારા પ્રિયતમ ! તમે મારી દશા તો જાણો જ છો કે હું કેવી રીતે જીવને ધારણ કરીને બેસી રહી છું.

રુત માંહે રુત વસંત ઘણું રૂડી, જેમાં મોરે વનરાય ।

વિધ વિધનાં રંગ લે રે વેલડિયો, વન તણે કંઠ વળાય ॥ ૫ ॥

બધી ઋતુઓમાં વસંત ઋતુ અધિક સુંદર છે. આ ઋતુમાં બધાં વન-ઉપવન ખીલી ઊઠે છે. વેલીઓ વિવિધ પ્રકારના રંગો ધારણ કરીને વૃક્ષોને ગળે વળગી પડે છે.

એણી રુતે એકલડી મુને, કેમ મૂકો છો પ્રાણનાથ ।

જીવ સકોમલ કુંપળ મેલે, રમવા સ્યામળિયાને સાથ ॥ ૬ ॥

હે પ્રાણાધાર ! આ ઋતુમાં તમે મને એકલી કેમ મૂકી રહ્યા છો ? સદ્ગુરુ ધણી (શ્યામસુંદર) સાથે રમવાને માટે મારા આત્મામાં પ્રેમાનંદરૂપી કોમળ કુંપળો ફૂટી નીકળી છે.

અમૃત વા વાય વસંતનો, લહેરો લિએ વનરાય ।

એ રુત દેખી જીવન વિના, તે મારે જીવે ન ખમાય ॥ ૭ ॥

અમૃત જેવું અખંડ સુખ આપનારી વસંતનો શીતળ વાયુ વાયી રહ્યો છે. હે મારા પ્રાણજીવન ! આ ઋતુ તો તમારા વિના આ જીવથી સહન થતી નથી.

હવે કેહી વિધ કરું રે વાલા, તમે કાં થયા મોસું એમ ।

મુને મેલી એકલડી, તમે બેસસો કરારે કેમ ॥ ૮ ॥

નવ વર્ષનો વિયોગ ધ્યાનમાં રાખીને ઇન્દ્રાવતી કહે છે, હે ધણીજી ! હવે હું શું કરું ? તમે મારાથી આમ કેમ દૂર થઈ ગયા છો ? મને એકલી મૂકીને તમે આમ કેવી રીતે શાંત ચિત્ત થઈને બેસી શકો છો ?

જો અનેક અવગુણ હોય મારા, તોહે તમે લેસો સાર ।

અમે કલપતાં તમે દુખાસો, તે નેહેયે જાણો નિરધાર ॥ ૯ ॥

જો કે મારામાં અનેક અવગુણ હોય તો પણ તમારે મારી સાર-સંભાળ લેવી જોઈએ. મને આવી રીતે વિલાપ કરતી જોઈને તમે દુઃખી થશો તે તો તમે નક્કી જ માનજો.

મેં મારા કરમ ભોગવતાં, દીઠાં તે દુખ અતિ ઘણાં ।

પણ મારું દુખ દેખી તમે દુખાણાં, મુને તે દુખ સાલે તમ તણાં ॥ ૧૦ ॥

મેં મારા કર્મફળ ભોગવતાં કંઈ કેટલાંય દુઃખ દીઠાં છે અને તેનો અનુભવ કર્યો છે. પરંતુ તમે મારું દુઃખ જોઈને જે રીતે દુઃખી થાવ છો તે મને ઘણું ખટકે છે.

સાથ માંહે આવી મારા વાલા, અંતરાય કીધી મોસું એહ ।

આકાર તમારો અમ સમોજી, દુખ સુખ દેખે દેહ ॥ ૧૧ ॥

હે મારા સ્વામી ! સુંદરસાથની વચ્ચે આવીને પણ તમે મારાથી આટલું અંતર રાખ્યું. તમારો અને મારો આકાર (માયાવી દેહ) એક-સરખો જ છે. દેહ પણ દુઃખ સુખનો અનુભવ કરે છે.

અંતરગત આવી મારા વાલા, બેઠા છો આકાર માંહે ।

આકાર દેહ ધર્યો માયાનો, તે માટે કોણે ન ઓલખાએ ॥ ૧૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તો સાક્ષાત્ સ્વરૂપ હોવા છતાં શરીરની અંદર છુપાયેલા છો. તમે માયાનું શરીર ધારણ કર્યું છે, તેથી તમને કોઈ ઓળખી શકતું નથી.

એ આકાર ધરી અમ માંહે, બેઠા છો અંત્રીખ ।

પણ કેમ છાના રહો તમે અમથી, અમે તમારા સરીખ ॥ ૧૩ ॥

એવું માયાવી શરીર ધારણ કરીને તમે અમારી વચ્ચે આવ્યા છો. વસ્તુતઃ તમે તો પરમધામમાં જ બેઠા છો. હવે તમે અમારાથી કેવી રીતે છુપા રહી શકશો ? હવે તો તમે મને તમારા સરખી બનાવી દીધી છે.

હવે મેં તમને દીઠાં જુગતે, ઓળખિયા આધાર ।

તે માટે તમે તેડજો તતખિણ, મળો તો થાય કરાર ॥ ૧૪ ॥

હવે મેં તમને યુક્તિપૂર્વક જોઈ લીધા છે અને પ્રાણાધાર પતિને ઓળખી પણ લીધા છે. તેથી હવે તમે મને તત્ક્ષણ બોલાવી લો. મેળાપ થતાં જ મને શાંતિનો અનુભવ થશે.

હુતાસનીનો ઓછવ અતિ રૂડો, આવી રમું અબીર ગુલાલ ।

ચોવા ચંદન અનેક અરગજા, હું છાંટી કરું વાલાજીને લાલ ॥ ૧૫ ॥

હોળીનો ઉત્સવ ઘણો મોહક છે. આ પ્રસંગે તમારી સાથે અબીલ અને ગુલાલથી રમવાનું મન છે. ચંદન તથા અનેક પ્રકારનાં સુંગધિત દ્રવ્યો છાંટીને હું પ્રિયતમને લાલ રંગથી રંગી દઉં એવી મનમાં અભિલાષા છે.

સુંદરસાથ મળીને રમિએ, વાલાજીસું રંગ અપાર ।

લોપી લાજ રમું હું તમસું, ઈંદ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૬ ॥

સમસ્ત સુંદરસાથ એકઠો મળીને પ્રિયતમ સાથે આનંદ મગ્ન થઈને હોળી ખેલી રહ્યો છો. હું પણ તમારી સાથે લોકલાજ છોડીને હોળી રમવા ઝંખું છું, કારણ કે તમે ઈન્દ્રાવતીના પ્રાણાધાર છો.

હવે વહેલી તે તેડો મારા વાલા, રમવા હરખ ન માય ।

સુંદર ધણી મારા રે તમને, હું આવીને જીતું તેણે તાય ॥ ૧૭ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ! હવે મને તુરંત બોલાવી લો, કારણ કે તમારી સાથે હોળી રમવાનો મારો ઉત્સાહ મારા અંગોમાં સમાતો નથી. હે મારા સુંદર ધણી ! હું આવીને તમને આ જ વખતે જીતી લઉં (પ્રેમને વશ કરી લઉં).

ઈંદ્રાવતી અરધાંગ તમારી, કલપે વિના ધણી ધામ ।

એણે વચને તતખિણ મુને તેડસે, મળીને ભાજસ મારી હામ ॥ ૧૮ ॥

ઈન્દ્રાવતી તમારી અર્ધાંગિની છે અને તમારા વિના કલ્પાંત કરી રહી છે. આ વચન સાંભળીને પ્રિયતમ મને તુરંત જ બોલાવી લેશો. તમને મળતાં હું મારી અભિલાષાઓ પૂરી કરીશ.

રુત ગ્રીષ્મની - રાગ કાફી ધમાર

વાલાજી વિના રુત ગ્રીષ્મ હો ॥ ટેક ॥

રુત ગ્રીષ્મ વાલાજી વિના રે, ઘણું દોહેલી જાય ।

પીઉજી વિના હું એકલી, બિણ વરસા સો થાય ॥ ૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી કહે છે, પ્રિયતમ ધણી વગર આ ગ્રીષ્મ ઋતુ અસહ્યપણે વીતી રહી છે. ધામધણી વિના મને એક ક્ષણ પણ સો વર્ષ જેવડી લાગે છે.

ગ્રીષ્મની રુત આવી રે વાલા, વેલડિયો સોહે વનરાય ।

ફૂલ ફળ દીસે રે અતિ ઉતમ, એણી રુતે વન સુહાય ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! ગ્રીષ્મ ઋતુ આવી પહોંચી છે. વનમાં વેલડીઓ અને વનસ્પતિ શોભી રહી છે. ફળફૂલ અતિ સુંદર દેખાય છે. આમ આ ઋતુમાં વન ઘણું શોભે છે.

ઘાટી છાયા સોહે વનની, ફૂલડે રંગ પ્રેમલ અપાર ।

એણી રુતે મારા વાલૈયા, મુને તેડીને રમજો આધાર ॥ ૩ ॥

વનનાં વૃક્ષોની સઘન છાયા શોભા આપી રહી છે. રંગ બેરંગી ફૂલોમાં સુગંધ ભરેલી છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! આ ઋતુમાં મને બોલાવીને મારી સાથે પ્રેમપૂર્વક રામત કરો.

રમવાને જીવ તરસે મારો, રૂડી રમવાની આ રુત ।

ખંત ખરી મળવાની તમસું, લાગી રહી છે મારે ચિત ॥ ૪ ॥

મારો જીવ તમારી સાથે રમવા માટે તલસી રહ્યો છે. રામત (રમણ) માટે આ ઋતુ અતિ સુંદર (અનુકૂળ) છે. મારા અંતઃકરણમાં તમને મળવાની ઉત્કંઠા જાગ્રત થઈ છે.

કોએલડી ટહુંકાર કરે રે, સૂડલા કરે રે કલોલ ।

એણી રુતે હું એકલડી, રોઈ નૈણા કરું રંગ ચોલ ॥ ૫ ॥

કોયલ મધુર સ્વરે કૂંજન કરી રહી છે, પોપટ પણ પ્રેમોન્મત્ત થઈને કિલ્લોલ કરે છે. આવી ઋતુમાં એકલી પડેલી હું રોઈ રોઈને મારી આંખોને રાત્રી ચોળ કરું છું.

વાંદર મોર કીડે વનમાં, આનંદ દેખી વનરાય ।

એણે સમે વાલાજી વિના, વ્રહસું કાળજડું રે કપાય ॥ ૬ ॥

વનમાં વાનર અને મોર કીડા કરી રહ્યા છે. વનની સુંદર શોભા જોઈને તેઓ આનંદ મગ્ન થયા છે. આવે વખતે પ્રિયતમ ધણી વગર મારું કાળજું વિરહ વેદનાને લઈને કપાઈ રહ્યું છે.

ભમરા મદયા કરે રે ગુંજાર, લઈ ફૂલડે બેહેકાર ।

એણી રુતે ધણી ધામ વિના, ઘડી એક તે કેમે ન જાય આધાર ॥ ૭ ॥

ફૂલોમાંથી સુગંધ લઈને ભમરાઓ મદમસ્ત થઈને ગૂંજી રહ્યા છે. આ ઋતુમાં ધામધણી વગર હે પ્રાણાધાર ! એક ઘડી પણ કેમેય કરીને જતી નથી.

એણી રુતે અમને નવ તેડો, તો જીવ ઘણું દુખી થાય ।

દિન દોહેલા ઘણુંએ નિગમું, પણ રૈણી તે કેમે ન જાય ॥ ૮ ॥

આવી ઋતુમાં જો અમને તત્કાળ નહિ બોલાવો તો માર જીવને ઘણું દુઃખ થશે. દિવસ તો જેમ તેમ કરીને વીતાવી દઉં છું, પરંતુ રાત્રિ તો કેમે ય કરી વીતતી નથી.

કઠણાઈ એવી કાં કરો વાલા, હજી દયા તમને ન થાય ।

બીજાં દુખ અનેક ખમું, પણ ધણીનો વ્રહ ન ખમાય ॥ ૯ ॥

હે નાથ ! તમે આટલા કઠોર કેમ બની ગયા છો ? શું હજી પણ તમારા મનમાં મારા માટે દયાભાવ નથી ? હું બીજાં દુઃખો તો સહન કરી લઉં છું પરંતુ પ્રિયતમ ધણીનો વિરહ તો અસહ્ય થઈ રહ્યો છે.

કળકળે જીવ ને કાંપે કાયા, કરે નિસ્વાસા નિસ દિન ।

નૈણે જલ આવે નિઝરણાં, કોઈ અખૂટ થયા ઉતપન ॥ ૧૦ ॥

આ વિરહ વેદનાને લઈને મારો જીવ દુઃખી છે અને કાયા કાંપી રહી છે. રાત - દિવસ નિઃશ્વાસ નીકળી રહ્યા છે. એમ લાગે છે કે જાણે આંખોમાંથી આંસુઓની અવિરત ધારા વહી રહી છે.

એક નિસ્વાસે જીવ નિસરે, પણ દુખ ખમું છું તે જુએ વિચાર ।

તે વિનતી કરું રે વાલા, સુણો ઈન્દ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૧ ॥

એક નિઃશ્વાસની સાથે જ મારો જીવ નીકળી જવાનો છે, તેમ છતાં આ દુઃખ એટલા માટે સહન કરું છું કે મને જોઈને તમે એ માટે કંઈ વિચારશો. તેથી હું એવી પ્રાર્થના કરું છું, હે ઈન્દ્રાવતીના પ્રાણાધાર ! તમે મારા પોકારને જરૂર સાંભળો.

દેખે જીવ દુખ ઘણું દુરલભ, મેળો ધણીનો આ વાર ।

શ્રી ધામ મધે મેળો સદીવે, પણ દુરલભ મેળો સંસાર ॥ ૧૨ ॥

મારા જીવે ઘણાં અસહ્ય દુઃખ દીઠાં છે. આ સમય ધણીજીના મેળાપનો છે. દિવ્ય પરમધામમાં તો મિલન સદૈવ થાય છે પરંતુ આ માયાવી સંસારનો મેળાપ દુર્લભ છે.

નૌતનપુરીમાં ધણી મળવાને, જીવ ન મૂકે કાયા ।

ધણીનો વિછોડો ઘેર ખિણ નહીં, વિછોડો મેળો માંહે માયા ॥ ૧૩ ॥

નવતનપુરીમાં ધામધણી સદ્ગુરુના મેળાપ માટે આ જીવ શરીરને છોડતો નથી. અખંડ પરમધામમાં તો ધામધણીનો વિયોગ ક્ષણભર માટે પણ થતો નથી. વિયોગ અને મિલન તો આ માયાવી સંસારમાં જ છે.

આ મેળો દુર્લભ તે માટે, નહીં આવે બીજી વાર ।

તે માટે જીવ કલપે મારો, નૌતનપુરી મળવા આધાર ॥ ૧૪ ॥

આ પ્રકારનો મેળાપ થવો અતિ દુર્લભ હોય છે. આવો અવસર (મનુષ્ય જીવન) બીજી વાર મળવાનો નથી. તેથી મારો જીવ નવતનપુરીમાં મારા જીવનાધારને મળવા માટે વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે.

હવે ન થાય મેળો શ્રી દેવચંદ્રજીસું, જો કીજે અનેક ઉપાય ।

ઘરે મેળો અભંગ છે, પણ નૌતનપુરીએ ન થાય ॥ ૧૫ ॥

હવે અનેક ઉપાય કરવા છતાં પણ સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજ સાથે મેળાપ થવાનો નથી. દિવ્ય પરમધામમાં તો અખંડ મિલન છે, પરંતુ નવતનપુરીમાં તેમની સાથે પહેલાંની જેમ મિલન થઈ શકતું નથી.

સુંદર શ્રીમુખ વચન સાંભરે, ત્યારે જીવને કાળજે લાગે ધાય ।

પણ ચૂકી અવસર જો હું પહેલી, તો ન આવે હાથ તે દાય ॥ ૧૬ ॥

સદ્ગુરુના શ્રીમુખથી નીકળેલાં મધુર વચનોને જ્યારે યાદ કરું છું ત્યારે કાળજી ફાટી જાય છે. પરંતુ હવે શું કરું? પહેલાં જ અવસર ચૂકી ગઈ છે અને હવે એ અવસર હાથ આવવાનો નથી.

હવે કળકળીને કહું છું રે વાલા, મુને તેડજો ચરણે ।

તેહને છોડ કેમ દીજીએ રે વાલા, જે આવી ઊભી સરણે ॥ ૧૭ ॥

હવે તો હું વ્યાકુળ થઈને કહું છું- હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! તમે મને પોતાનાં ચરણોમાં તત્ક્ષણ બોલાવી લો. હે નાથ ! જે તમારે આશ્રયે આવીને ઊભી છે તેનો તમે કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકશો ?

હવે વ્રહ વીટી વિનતા કહે, રખે ખિણ લાવો વાર ।

અમને આવી તેડી જાઓ, જેમ લઉં લાભ માંહે સંસાર ॥ ૧૮ ॥

હવે વિરહ વેદનાથી ઘેરાઈ ગયેલી આ વનિતા કહે છે - હે સ્વામી ! હવે ક્ષણભરનો પણ વિલંબ ના કરશો. તમે સ્વયં આવીને મને તમારી સાથે લઈ ચાલો, જેથી હું આ માયાવી સંસારમાં તમારા મિલનનો લાભ લઈ શકું.

આ માયાનો મેળો છે દુર્લભ, જુઓને વિચારી મન ।

લઉં લાભ મળીને તમને, જેમ સહુ કોઈ કહે ધન ધન ॥ ૧૯ ॥

માયાનો આ મેળાપ અતિ દુર્લભ છે. આ તથ્યને મનથી વિચારી જુઓ. તમારી સાથે મિલન થયા પછી હું પણ આનંદનો લાભ લઈ લઉં જેથી સહુ કોઈ આપણા મિલનની પ્રશંસા કરે.

અણજાણ્યું ધન ગયું રે અનંત, પણ જાણ્યું તે ધન કેમ જાએ ।

જે નિધ ગઈ અચેત થકી, હું દારું તે તેણી દાહે ॥ ૨૦ ॥

અજાણમાં જ સદ્ગુરુરૂપી આપણું અનંત ધન ચાલ્યું ગયું, પરંતુ હવે જાણકારી થતાં તે હવે મારા હાથમાંથી કેવી રીતે ચાલ્યું જશે ? અજ્ઞાનાવસ્થામાં જે અખંડ નિધિ હાથથી નીકળી ગઈ અર્થાત્ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીનું ધામગમન થઈ ગયું, હું તે દુઃખ (બળતરા) થી બળી રહી છું.

ઈંદ્રાવતી કહે આયત કરી, એક વાર તેડો અમને ।

જેમ ઉલટ કરું અતિ ઘણો, આવીને જીતું તમને ॥ ૨૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી ઊંડી ચાહનાપૂર્વક પ્રાર્થના કરે છે કે મને એકવાર બોલાવી લો જેથી હું અત્યંત પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરી શકું અને આવીને તમારા હૃદયને જીતી લઉં.

મેં અનેક વાર જીત્યો છે આગે, તે તો જાણો છો ચિત માંહે ।

તે માટે મોસું કરો રે અંતર, પણ નાઠ્યા ન છૂટસો ક્યાંહે ॥ ૨૨ ॥

આ પહેલાં પણ અનેકવાર મેં તમને જીતી લીધા છે એ તો તમે પણ જાણો છો. કદાચ તેથી તમે મારાથી અંતર રાખો છો. પરંતુ આ રીતે ભાગીને મારાથી તો ક્યાં છૂટી શકવાના છો ?

હું જોર કરીને જ્યારે આવીસ ઈલાં, ત્યારે તમે કરસો કેમ ।

એણે વચને ઈન્દ્રાવતીએ, વાલોજી કીધાં છે નરમ ॥ ૨૩ ॥

જ્યારે હું બળપૂર્વક તમારી પાસે આવીશ તો તમે શું કરશો ? ઈન્દ્રાવતીએ આ રીતના વિનમ્ર વચનો દ્વારા પ્રિયતમ ધણીના હૃદયને કોમળ બનાવી દીધું.

હવે તતખિણ તેડવા ધણી આવશે, વાલે સાંભળિયા સમાચાર ।

એ વચન સુણીને ઈન્દ્રાવતીને, વાલો રુદયાસું ભીડસે આધાર ॥ ૨૪ ॥

હવે પ્રિય ધણી તત્ક્ષણ મને લેવા આવશે, કારણ કે તેમણે બધો વૃત્તાંત સાંભળી લીધો છે. આ વચનોને સાંભળીને પ્રિયતમ, પ્રાણાધાર ઈન્દ્રાવતીને હૃદય સરસી ચાંપશે.

પ્રકરણ ૬ ચોપાઈ ૧૧૨

અધિક માસ — રાગ ધન્યાસરી

સુણો ને વાલૈયા, કહું મારી વીતક વાત ।

આવડાં ને દુખ તમે કાં, દીધાં રે નિઘાત ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! સાંભળો. હું તમને મારી વીતક (આપવીતી) કહી રહી છું. તમે મને આટલાં બધાં દુઃખ કેમ દીધાં ?

રુત સઘળી રે હું ઘણું કલપી, પણ વાલૈએ ન લીધી મારી સાર ।

ન જાણું જીવ મારો કેમ કરી રાખ્યો, નહીં તો નવ રહે નિરધાર ॥ ૨ ॥

મેં બધી ઋતુઓમાં ઘણો જ વિલાપ કર્યો, પરંતુ હે પ્રિયતમ ! તમે મારી સંભાળ સુધ્ધાં ન લીધી. હું નથી જાણતી કે આવી અવસ્થામાં પણ તમે મારા જીવને શા માટે ટકાવી રાખ્યો, નહીં તો તેને ટકી રહેવાની તો કોઈ સંભાવના જ નહોતી.

સનેહ વાલાજીનો સંભારતાં, એક નિસ્વાસે જીવ જાએ ।

પણ એ ન જાણું તમે કેહી વિધ કરીને, જીવ રાખ્યો કાયા માંહે ॥ ૩ ॥

પ્રિયતમ ધણીનો પ્રેમ અને મૂળ સંબંધ યાદ આવતાં જ એક જ શ્વાસમાં જીવ (પ્રાણ) નીકળી જતો. પરંતુ હું નથી જાણતી કે આ શરીરમાં તમે જીવને કેવી રીતે ટકાવી રાખ્યો છે ?

જ્યારે જીવ હુતો નિદ્રા માંહે, તેનો તે જુઓ વિચાર ।

પણ જ્યારે નિદ્રા ઉડાડી ધણીએ, ત્યારે કેમ રહે વિના આધાર ॥ ૪ ॥

જ્યાં સુધી મારો જીવ નિદ્રાધીન (અજ્ઞાનતામાં) હતો ત્યાં સુધી તો એવો વિચાર કરી શકાતો હતો. પરંતુ જ્યારે મારા ધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા નિદ્રાને ઉડાડી દીધી તો પછી તે એમના વિના કેમ કરીને રહ્યો છે ?

આપોપું ઓળખાવી કરી, આપ રહ્યા અંત્રીખ ।

પડદા પાછા કીધા પછી, ન જાણું જીવ રાખ્યો કેહી રીત ॥ ૫ ॥

પોતાની ઓળખ કરાવીને હે ધણી ! તમે અંતર્ધાન થઈ ગયા. પડદો કર્યા (ધામગમન) પછી મારા જીવને તમે કેવી રીતે ટકાવી રાખ્યો તે હું જાણતી નથી.

નહીં તો એ નિધ દીઠા પછી, ખિણ એક અંતર ન ખમાય ।

વિધ સઘળી દીસે તમ માંહે, ઓવારણે ઈંદ્રાવતી જાય ॥ ૬ ॥

નહીં તો તારતમ જ્ઞાન (રૂપી નિધિ) મળ્યા પછી એક ક્ષણનો પણ વિયોગ સહન થાય નહિ, આત્મ-સાક્ષાત્કારની બધી વિધિઓ તમારા અંતરાત્મામાં દીસે છે તેથી ઈન્દ્રાવતી પોતાના પ્રિયતમ ધણી પર પોતાનું સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી દે છે.

ષટ્સુત વાલાજી રે વહી ગઈ, તેના થયા તે બારે માસ ।

એવડો વ્રહ કેમ દીધો રે વાલૈયા, તમને હજી ન ઉપજે ત્રાસ ॥ ૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! છ ઋતુઓ તો ચાલી ગઈ કે જેના બાર મહિના હોય છે. આટલા લાંબા સમયનો વિયોગ તમે શા માટે આપ્યો ? હે ધણી ! હજી પણ તેને માટે તમારા મનમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન થતો નથી ?

બારે માસના પખ ચોવીસ, તેના ત્રણસે ને સાઠ દિન ।

ત્રણસે ને સાઠ વયે રાત થૈ, તમે હજિએ ન સુણો વચન ॥ ૮ ॥

બાર મહિનાના ૨૪ પક્ષ (પખવાડિયાં) અને તેના ત્રણસો સાઠ દિવસ થાય છે. અને એ ત્રણસો સાઠ દિવસોની એટલી જ રાત થઈ. તેમ છતાં તમે હજી પણ મારો પોકાર શા માટે સાંભળતા નથી ?

એક દિન રાત માંહે સાઠ ઘડી, એક ઘડી માંહે સાઠ પાણીવળ ।

એક પાણીવળ માંહે સાઠ પળ થાય, તમે એવડાં રુસણાં કીધાં સબળ ॥ ૯ ॥

એક દિવસ અને રાતની સાઠ ઘડીઓ હોય છે. એક ઘડીમાં પાણીમાં સાઠ વાર પરપોટા ઊઠે છે. એક પરપોટો ઊઠવામાં સાઠ પળ વીતે છે. આટલા લાંબા સમય સુધી તમે મારાથી શા માટે રિસાયેલા રહ્યા ?

વળી ને વસેકે અપર મહીનો, અધકો તે આવ્યો જેઠ ।

હવે કસને પૂરો કસોટિએ, તમે પારખું લેઓ છો મારું નેઠ ॥ ૧૦ ॥

બીજી વિશેષતા એ છે કે બાર મહિના પછી બીજો અધિક માસ જ્યેષ્ઠ મહિનો આવ્યો. આટલો લાંબો સમય વીત્યા પછી મને લાગે છે કે તમે કસોટી પર કસીને મારી પરીક્ષા લઈ રહ્યા છો.

હું અંગ રાખું વાલાજીસું મળવા, નહીં તો તતખિણ દઉં નિવેડ ।

વળી મેળો ન આવે નૌતનપુરીએ, તે માટે કરું છું જેડ ॥ ૧૧ ॥

મેં પ્રિયતમ ધણીના મિલનની આશામાં મારું શરીર ટકાવી રાખ્યું છે નહીં તો ક્ષણ ભરમાં જ તેનો ત્યાગ કરીને નિવેડો લાવી દઉં. પણ પછી નવતનપુરીમાં મેળાપનો આવો સમય નહિ આવે, એટલા માટે હું આ જિદ કરી રહી છું.

વલ્લભ તણો વ્રહ ન ખમાય, વળી ને વસેકે હવણાં ।

પ્રમોધપુરી માંહે પ્રમોધ દીધો, હવે મનોરથ છે અતિ ઘણાં ॥ ૧૨ ॥

પ્રિયતમ ધણીનો વિયોગ વિશેષ રૂપે આ વિકટ વખતમાં સહ્યો જતો નથી. પ્રમોધપુરી (કારાગૃહ)માં તમે ઉપદેશ આપ્યો, પરંતુ હજી પણ મારા કેટલાય મનોરથો બાકી છે.

તે માટે હું વ્રહ સહુ છું, જીવ રાખું સમજાવી મન ।

નૌતનપુરી તમસું મેળો કરી, મારે સાંભળવા છે શ્રીમુખવચન ॥ ૧૩ ॥

તેથી હું વિરહનું દુઃખ સહન કરી રહી છું હજી પણ મનને સમજાવીને જીવ (પ્રાણ) ને ટકાવી રાખ્યો છે. મને નવતનપુરીમાં તમારી સાથે મળીને તમારા શ્રી મુખેથી વચન (તારતમ જ્ઞાન) સાંભળવાં છે.

જેણી રુતે મુને કીધી પરદેસણ, વળી તે આવ્યો અસાઢ ।

હજી વિછોડો ન ભાજો રે વાલા, જીવને થઈ વળી વાઢ ॥ ૧૪ ॥

જે ઋતુમાં તમે મને વિદેશ (માયા)માં મોકલી હતી તે આષાઢ મહિનો ફરીથી આવી ગયો છે. હે ધામધણી ! હજી સુધી વિયોગનો આઘાત સમ્યો નથી ને ત્યાં તો તેના ઉપર ફરીથી વિરહનો બીજો આઘાત લાગ્યો.

વાઢ વસેકે થૈ જોરાવર, તે ઉપર દીધું વળી લોણ ।

અવગુણ મારા તમે આણ્યાં ચિતસું, હવે ખબર તે લેસે મારી કોણ ॥ ૧૫ ॥

આ ધા ઘણો જ દુઃખદાયી છે. વળી તેના પર મીઠું ભભરાવાયું છે (સદ્ગુરુના ધામગમનનો ધા ઘણો જ પ્રબળ છે. વળી તેમના નામ પર મેળો કરવાની તૈયારી કરતી વખતે નજરબંદ થવાનો ધા લાગ્યો તે ધા પર મીઠું ભભરાવા સમાન છે). હે પ્રિયતમ ઘણી ! જો તમે મારા અવગુણોને ચિત્તમાં ધારણ કરી રાખશો તો પછી મારી કોણ સાર- સંભાળ લેશે ?

મું વિલખતાં તમે દયા ન કીધી, હવે સ્યો વાંક કાઢું તમારો ।

દિન ઘણાં હું રહીસ તમ સારું, હવે જો જો તમે જોર અમારો ॥ ૧૬ ॥

ઈન્દ્રાવતી વ્યાકુળતા પૂર્વક કહે છે- હું તરફડી રહી અને તમે મારા પર દયા ન કરી. હવે તમારો શો દોષ કાઢું ? તમારી રાહ જોતાં જોતાં હજી પણ હું કેટલાય દિવસો સુધી અહીં જીવતી રહીશ. હવે તમે મારી શક્તિને અવશ્ય નિહાળો.

આ પોહોરો છે કઠણ એવો, તમે થૈ બેઠા અળગાં અવળ ।

કળકળ્યાનું ઈહાં કામ નહીં, જીતિએ પોતાને બળ ॥ ૧૭ ॥

આ સમય ઘણો કઠણ છે. તમે તો પહેલેથી જ અલગ થઈને બેસી ગયા છો. હવે અહીં તડપ્યા કરવાથી કોઈ કામ સરવાનું નથી. હવે તો આત્મબળથી જ જીતવું પડશે.

કેડ બાંધીને જ્યારે કીજે ઉપાય, ત્યારે તમે થાઓ નરમ ।

આપોપું જ્યારે નાખિએ આંખ મીચી, ત્યારે તમને આવે સરમ ॥ ૧૮ ॥

કમર કસીને જ્યારે પ્રયત્ન કરવામાં આવશે ત્યારે તમે દ્રવિત થશો. જ્યારે હું આંખ બંધ કરીને મારી જાતને તમને સમર્પિત કરી દઈશ ત્યારે તમને લજજાનો અનુભવ થશે.

ઈન્દ્રાવતી કહે વળી મનોરથ પૂરજો, જો તમે રાખો પોતાની લાજ ।

તતખિણ આવીને તેડી જાઓ, જેમ કાઢું મારા રુદયાની દાઝ ॥ ૧૯ ॥

ઈન્દ્રાવતી ફરીથી કહે છે કે જો તમે તમારી લાજ રાખવા માગતા હો તો મારી અભિલાષાઓ પૂરી કરો. તમે તત્ક્ષણ આવીને મને બોલાવી જાઓ, જેથી હું મારા હૃદયની ચાહનાને મટાડી શકું.

ષટ્સુતીનો કલસ — રાગ પ્રભાતી

વચન વાલાજીનાં વાલેરાં રે લાગે,

મુને મીઠરડાં રે લાગે, સંભળાવો ચરયા મીઠડી વાણ રે ।

વચન જે તારતમ તણાં રે, હવે નહીં મૂકું નિરવાણ રે ॥ ૧ ॥

મને પ્રિયતમ ધણીનાં વચનો ઘણાં મીઠાં લાગે છે. હે ધણી ! હવે મધુર વચનો દ્વારા ચર્યા સંભળાવો. દિવ્ય તારતમનાં વચનોને હવે હું છોડીશ નહિ, એ નક્કી જ છે.

સુણિયાં જે સુંદર તણાં રે, ન મૂકિએ એહ વચન રે ।

આટલા દિવસ મેં વિચાર ન કીધો, નવ લીધું વચનનું ધન રે ॥ ૨ ॥

જેમણે ધણીનાં સુંદર વચનો (તારતમ જ્ઞાન) સાંભળી લીધાં છે તે તેને છોડશે નહિ. આટલા દિવસો સુધી મેં વિચાર (મનન) નથી કર્યો અને તમારાં વચનો રૂપી ધનને પણ ગ્રહણ કર્યું નથી.

ઘણાં દિવસ મેં ન જાણ્યું મારા વાલા, વચન તણી જે નિધ રે ।

જીવના નેત્ર ઉઘાડી કરીને, તમે દયા કરી મુને દિધ રે ॥ ૩ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! મેં તમારાં વચનોરૂપી નિધિને કેટલાય દિવસો સુધી ઓળખી નહિ. મારા જીવનાં અંતઃચક્ષુ ખોલીને તમે દયા કરીને મને અખંડ જ્ઞાન આપ્યું છે.

ચરયા જે શ્રીમુખ તણી, સુંદર વાણ વચન રે ।

એના વિચાર મોસું કરો રે વાલા, મોકળું મેલીને મન રે ॥ ૪ ॥

તમારા શ્રીમુખથી નીકળેલી વાણીની ચર્યા અતિ સુંદર (મધુર) છે. હે પ્રિયતમ ! હવે તમારા ઉદાર મનથી મારી સાથે એ વચનો પર વિચાર વિમર્શ કરો.

પેરે પેરેની પ્રીછવની કરી રે, વિધ વિધનાં કહો દ્રષ્ટાંત ।

વ્રજ રાસ ને ઘર તણી, મુને કહો વીતક વરતાંત ॥ ૫ ॥

મને વારંવાર જુદા જુદા પ્રશ્નોની સાથે જુદાં જુદાં દ્રષ્ટાંતો આપીને અખંડ વ્રજ, રાસ તથા પરમધામનો પૂરો વૃત્તાંત સંભળાવો.

આડીકા જે તમે કીધાં મારા વાલા, સાથ મળવાને જેહ ।

તેહ તણો વિચાર કરી રે, મુને જુગતે પ્રીછવો વળી એહ ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! સુંદરસાથને એકત્રિત કરવા માટે તમે જે ચમત્કાર પૂર્ણ (આડીકા) લીલા કરી, તે પણ વિચાર કરીને મને યુક્તિપૂર્વક સમજાવો.

તારતમ તણો વિચાર કરો રે, પહેલો ફેરો થયો કેહી પેર ।

કેહી પેરે મનોરથ કીધાં, જાગ્યા કેહી પેરે ઘેર ॥ ૭ ॥

તારતમ જ્ઞાનનાં વચનો પર બરાબર વિચાર કરીને કહો કે પહેલી વાર વ્રજ, રાસની લીલા કેવી રીતે અને ક્યાં થઈ ? એ લીલાઓ દ્વારા કેવી રીતે આપણા મનોરથ પૂરા કર્યા અને આપણે ક્ષણમાત્ર માટે દિવ્ય પરમધામમાં કેવી રીતે જાગૃત થયાં ?

આણે ફેરે અમે કેમ કરી આવ્યા, અને તમે આવ્યા છો કેમ ।

તમે કોણ ને તમ માંહે કોણ, મુને કહીને પ્રીછવો વળી એમ ॥ ૮ ॥

આ વખતે ત્રીજા (જાગણીના) બ્રહ્માંડમાં કેવી રીતે આવ્યાં અને હે ધણી ! તમે પણ કેવી રીતે આવ્યા છો ? તમે કોણ છો, તથા તમારા હૃદયમાં કયું રૂપ વિરાજમાન છે ? મને આ બધી બાબતો કહી સંભળાવો.

પોતે પ્રગટ પધાર્યા છો, આડા દેઓ છો વ્રજ ને રાસ ।

ઈન્દ્રાવતીસું અંતર કાં કીધું, તમે દેઓ મુને તેનો જવાબ ॥ ૯ ॥

હે સદ્ગુરુ ધણી ! તમે સ્વયં પ્રગટ રૂપે જાગણીના બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છો. અને ફરીથી વ્રજ અને રાસની ચમત્કારપૂર્ણ (આડીકા) લીલાઓ તરફ સંકેત કરો છો. હવે તમે મને જવાબ આપો કે તમે ઈન્દ્રાવતી સાથે આટલું અંતર (ભેદ) કેમ રાખ્યું છે ?

આપોપું ઓળખાવી મારા વાલા, દરપણ દાખો છો પ્રાણનાથ ।

દરપણનું સું કામ પડે, જ્યારે પહેર્યું તે કંકણ હાથ ॥ ૧૦ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષાત્ પરિચય કરાવીને તમે વ્રજ રાસની આડીકા લીલારૂપી દર્પણ બતાવી રહ્યા છો. જ્યારે મેં તમારું કંકણ (તારતમ જ્ઞાન રૂપી ચૂડી) હાથમાં પહેર્યું છે તો (વ્રજ, રાસની આડીકા લીલારૂપી) દર્પણનું શું કામ છે ? (તાત્પર્ય છે કે ‘ગુરુ: સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ’ અનુસાર સદ્ગુરુ જ સાક્ષાત્ સ્વરૂપ છે.)

મુને અમલ માયાનો જોર હતો, તમે તે માટે કીધો અંતર ।

હવે તમે પડદા ટાળ્યા રે વાલા, આપ છપસો કેહી પર ॥ ૧૧ ॥

મારા પર માયાનો પ્રબળ મદ ચડ્યો હતો, તેથી તમે મારાથી અંતર રાખ્યું છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે જ્યારે તમે અજ્ઞાનતાનું આવરણ હટાવી લીધું છે તો તમે કેવી રીતે છૂપા રહી શકશો ?

આપોપું ઓળખાવી કરી રે, મુને દીધો વહેસ ।

અવગુણ જે મેં કીધા મારા વાલા, તેની તમે હજી ન મૂકો રીસ ॥ ૧૨ ॥

તમે તમારી પિછાણ કરાવીને મને પરદેશ મોકલી દીધી છે. હે ધણી ! મેં જે અવગુણ (સાક્ષાત્ સ્વરૂપમાં ન ઓળખ્યા જેવા) કર્યા હતા તેનો રંજ હજી સુધી તમે તમારા હૃદયમાંથી કાઢતા નથી.

મુને માયા લહેર હતી જોરાવર, તે માટે કીધા અવગુણો ।

અંધ થકો જ્યારે પડે રે કુવામાં, ત્યારે કેહો વાંક તેહ તણો ॥ ૧૩ ॥

મારા પર માયાની લહેરોનો અતિ પ્રબળ પ્રવાહ હતો. તેથી મારામાં અવગુણ આવી ગયા. આંધળી વ્યક્તિ જો કૂવામાં પડી જાય તો એમાં તેનો શો દોષ ?

તમે કહેસો જ્યારે તારતમ સાંભળ્યું, ત્યારે અંધ કહેવાય કેમ ।

તેહ તણો પડ ઉતર દઉં, તમે સાંભળો દ્રઢ કરી મન ॥ ૧૪ ॥

તમે કહેશો કે મેં જ્યારે તારતમ જ્ઞાન સાંભળી લીધું છે તો પછી હું અંધ કેમ કરીને કહેવાઉં ? તો હું તેનો પણ ઉત્તર આપું છું તે તમે દૃઢ મનથી સાંભળો.

વચન સુણ્યાં તે ગ્રહ્યાં મન માંહે, જીવને મોહજલ પૂરી લહેર ।

તો દુખ તમને દેવંતાં, જીવને ન આવ્યો બેહેર ॥ ૧૫ ॥

તમારાં તારતમ જ્ઞાનનાં વચનો સાંભળીને મેં તે મનમાં ગ્રહણ કર્યાં, પરંતુ જીવ પર મોહ-જળનો ભારે પ્રભાવ હતો. તેથી તમને દુઃખી કરવામાં મનને જરાય પણ દર્દ થયું નહિ.

વળી કહેસો જે નિરદોષ થાય છે, પણ નથી થાતી નિરદોષ કાંઈ હું ।

ધણી સામી બેસી આ મોહજલમાં, લેખું કેણી વિધે કરું ॥ ૧૬ ॥

તમે કહેશો કે હે ઇન્દ્રાવતી તું નિર્દોષ છે, પરંતુ હું સહેજ પણ નિર્દોષ નથી. હે ધણી ! તમારી સમક્ષ બેસીને આ મોહજળમાં હું મારા અવગુણોનું નિરૂપણ કેવી રીતે કરી શકીશ ?

હવે ને કહું તે સાંભળો મારા વાલા, હું વિનતા વાલાજી તમારી ।

અવગુણ જો અનેક હોય મારા, તોહે તમે લેઓ ને સુધારી ॥ ૧૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હું જે કંઈ કહી રહી છું, તે સાંભળો. હું તો તમારી અંગના છું. મારામાં જો અનેક અવગુણ હોય, તો પણ એ બધા તમે સુધારી લો.

જે મેં તમસું કીધા રે અવગુણ, તેની તમે વાળો છો રીસ ।

આપોપું ઓળખાવી કરી, તમે દીધો મુને વઢેસ ॥ ૧૮ ॥

તમારી સાથે મેં જે અનુચિત વ્યવહાર (આપનાં વચનોનો અનાદર) કર્યો, તેનો કોધ તમે મારા પર ઉતારી રહ્યા છો. તેથી તમે પોતાની પિછાણ કરાવીને મને વિદેશ (નજર કેદમાં) મોકલી દીધી.

એક પુરીમાં આપણ બેઠાં, મુને કીધી પરદેસ ।

વ્રહ્મ તણી જે વાતો મારા વાલા, હું તમને આવી કહેસ ॥ ૧૯ ॥

એક જ નગરી (નવતનપુરી)માં આપણે બંને બેઠા છીએ, પરંતુ તમે મને વિયોગ આપીને પરદેશ મોકલી દીધો. હે પ્રિયતમ ! વિરહ વેદનાની બધી વાતો હું ત્યાં આવીને તમને કહીશ.

જે વ્રહ્મ તમે દીધો રે વાલા, તે સિર ઉપર મેં સહ્યો ।

અવગુણ સાટે તમે એ દુખ દીધાં, હવે પાડ કેહનો નવ રહ્યો ॥ ૨૦ ॥

હે ધણીજી ! જે વિયોગ (નવ વર્ષના વિરહનું દુઃખ) તમે મને આપ્યું તેને મેં શિરોધાર્ય કરીને સહન કર્યું. મારી ભૂલોના બદલામાં તમે મને દુઃખ આપ્યું. હવે કોઈનોય ઉપકાર (ઋણ) કોઈના ઉપર રહ્યો નહિ.

હવે હું આવીસ તમ પાસે, તું જાઈસ નાઠયો ક્યાંહે ।

તેં છેતરી ઘણાં દિન મુને આગે, તે વાર બૂઠી ત્યાંહે ॥ ૨૧ ॥

હવે હું (પ્રેમ, ભક્તિને લઈને) તમારી પાસે આવીશ તો તમે ભાગીને ક્યાં જશો ? કેટલાય દિવસો તમે મને છેતરી ગયા પણ હવે તે સમય તો વીતી ગયો.

અંગ ઉમંગ ન માય રે વાલા, હવે તો સું કરું કેહી પર ।

પહેલું અંગ ભીડીને દાઝ ભાજું, પછે તેડી જાઉં મારે મંદર ॥ ૨૨ ॥

હે ધણી ! મારા શરીરમાં ઉમંગ માતો નથી. હવે તમને મળવા માટે શો ઉપાય કરું ? સહુથી

પહેલાં તો હું તમને આલિંગન આપીને મારા વિરહાગ્નિને શાંત કરીશ. પછી મારા મન મંદિરમાં તમને બેસાડીશ.

જિહાં લગે પાડ હુતો મારે માથે, તિહાં લગે હુતી ઓસિયાળી ।

હવે મારી પેર જો જો રે વાલા, હું ન ટળું તુંથી ટાળી ॥ ૨૩ ॥

જ્યાં સુધી મારા પર તમારો ઉપકાર હતો ત્યાં સુધી હું તમને આધીન હતી. હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તમે મારી શક્તિ જુઓ. તમે મને દૂર કરશો તોય દૂર નહિ થાઉં.

હવે હું જીતું તુંને જોપે કરી, મેં ઓળખિયો આધાર ।

મેં અનેક વાર જીત્યો રે આગે, વળી ને વસેકે રે આ વાર ॥ ૨૪ ॥

હવે હું તમારા પર વિજય મેળવીશ, કેમકે મેં પ્રાણાધાર ધણીને પિછાણી લીધા છે. મેં તમને આ પહેલાં વ્રજ, રાસમાં પણ કેટલીય વાર જીત્યા છે પરંતુ આ વખતે વિશેષ રૂપે જીતીશ.

કેહી પેરે વાદ કરીસ તું મોસું, તું છે મારો જાણ્યો ।

જિહાં જેણી પેરે કહીસ રે વાલા, તિહાં આવીસ મારો તાણ્યો ॥ ૨૫ ॥

તમે મારી સાથે કેવી રીતે વિવાદ કરવા માગો છો તે હું તમને બરાબર જાણું છું. હે પ્રિયતમ ધણી ! જ્યાં જે રીતે કહીશ તે પ્રમાણે પ્રેમરૂપી દોરથી બંધાઈને તમે મારી પાછળ પાછળ ખેંચાઈ આવશો.

જો એક પગ ભર રાખું તુંને, તો હું ઈંદ્રાવતી નાર ।

દિન ઘણાં તું છપ્યો મોસું, હવે નહીં છપી સકે નિરધાર ॥ ૨૬ ॥

જો હું તમને એક પગ પર ઊભા રાખું તો મારું નામ ઈન્દ્રાવતી સાર્થક થશે. કેટલાય દિવસો સુધી તમે મારાથી છૂપા રહ્યા, પરંતુ હવે નક્કી તમે છૂપા રહી નહિ શકો.

હવે જેમ નચવું તેમ નાચો રે વાલા, આવ્યા ઈંદ્રાવતીને હાથ ।

તે વસીકરણની દોરિએ બાંધું, જેમ દેખે સઘળો સાથ ॥ ૨૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો હું તમને જેમ નચાવીશ તેમ તમારે નાચવું પડશે. હવે તો તમે ઈન્દ્રાવતીના વશમાં આવી ગયા છો. હવે હું તમને પ્રેમ (સેવા) રૂપી વશીકરણના દોરથી એવી રીતે બાંધી લઈશ કે સઘળો સુંદરસાથ તેને જોશે.

જોઈએ કોણ મુકાવે જોરાવર, તે કોય દેખાડો નાર ।

મારે મંદિર થકી કોણ મુકાવસે, વસ મારે આવ્યા આધાર ॥ ૨૮ ॥

જોઈ છું એવી કઈ સખી છે જે મારા ધણીજીને મારાથી છોડાવી શકે. જો એવી કોઈ હોય તો બતાવો. મારા મન મંદિરમાં વિરાજમાન અને મને વશીભૂત થયેલા પ્રાણાધારને મારાથી કોણ છોડાવી શકે છે ?

જે કોઈ સુંદરી હોય રે જોરાવર, તેણે સીખવું વસીકરણ વાત ।

વિધ વિધની તેણે વિદ્યા દેખાડું, જેણે વસ થાય પ્રાણનો નાથ ॥ ૨૯ ॥

જો એવી કોઈ શક્તિશાળી સખી હોય તો તેને હું વશીકરણનો મંત્ર શીખવાડી દઉં. તેને અલગ અલગ પ્રકારની વિદ્યાઓ (કલાઓ) બતાવી દઉં કે જેના દ્વારા પ્રાણોના નાથ વશમાં આવી જાય.

દેતાં વિદ્યા કોઈ જોર ન દાખે, તો સખી બળ કરી મુકાવસે કેમ ।

ઈંદ્રાવતીને વસ આવ્યા છો, હવે જેમ જાણસે કરસે તેમ ॥ ૩૦ ॥

એવી વિદ્યા આપતી વખતે જો કોઈ (પ્રેમરૂપી) બળનું પ્રદર્શન ન કરે, તો તે સખી કેવી રીતે બળપૂર્વક ધણીજીથી મને છોડાવી શકશે ? હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો તમે ઈન્દ્રાવતીના વશમાં આવી ગયા છો. હવે તે જેવું ઈચ્છશે તેવું કરશે.

સેવા કંઠમાલા ઘાલું તેહ સનંધની, પોપટ કરું નીલડે પાંખ ।

પ્રેમ તણાં પાંજરા માંહે ઘાલી, હું થાઉં સાખ ને દ્રાખ ॥ ૩૧ ॥

તમારા દ્વારા બતાવેલ પ્રેમ અને સેવાને અનુરૂપ પ્રેમસેવા રૂપી માળા (કંઠમાળા) તમને પહેરાવીશ અને તમને લીલી પાંખવાળો પોપટ બનાવીશ. પછી પ્રેમના પિંજરામાં નાખીને મારી જાતને ઝાડ પર ના પાકેલી (અધકચરી પાકેલી કેરીની) સાખ અને દ્રાક્ષની જેમ તમારા પર સમર્પિત થઈ જઈશ.

હવે હું કહીસ તેમ તું કરીસ, મુને વ્રહ દીધો અતિ જોર ।

તોહે તેં મારી ખબર ન લીધી, મેં કીધાં ઘણાં બકોર ॥ ૩૨ ॥

હવે હું જેમ કહીશ એમ જ આપે કરવું પડશે. કારણ કે તમે મને અતિ કઠોર વિરહ-વિયોગ આપ્યો છે. મેં રડી રડીને પોકાર કર્યો હતો છતાં પણ તમે મારી સાર- સંભાળ લીધી નહોતી.

ખાર હવે તે હું વાળું રે વાલા, ઘણાં દિન હુતી રુદે ઝાળ ।

જ્યારે મેં તમને ભીડ્યાં જીવસું, ત્યારે રુદે ઠરયું તતકાળ ॥ ૩૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે હું મારા હૃદયમાં કેટલાય દિવસથી બળી રહેલી રંજ અને વિરહવેદનાની જવાળાને દૂર કરી રહી છું. જે વખતે મારા જીવનું તમારી સાથે મિલન થયું, એ જ વખતે મારું હૃદય શીતળ અને શાંત થઈ ગયું.

જીવ સકોમલ કૂંપળ કાઢે, ખિણ નવ લાગી વાર ।

ફૂલે રંગ ફળ ફળિયા રે તતખિણ, રંગ રંગ્યો વિનતા આધાર ॥ ૩૪ ॥

પ્રિયતમ ધણી સાથે મિલન થતાં જીવાત્મામાં શીતળતા (નમ્રતા)ના અંકુર ફૂટવા લાગ્યા. એમાં ક્ષણ માત્રનો પણ વિલંબ થયો નહિ. ત્યાર પછી ક્ષણભરમાં જ તે અંકુર ફળમાં પરિવર્તિત થઈ ગયા અને હું પ્રિયતમ ધણીના પ્રેમરંગમાં રંગાઈ ગઈ.

ઈંદ્રાવતીને એકાંતે હાથ આવ્યા, હવે જો જો અમારું બળ ।

તે વસીકરણ કરું રે તમને, જેણે અળગાં ન થાઓ નેહેયળ ॥ ૩૫ ॥

હે ધણીજી ! તમે ઈન્દ્રાવતીના હૃદયરૂપી એકાંત સ્થળે આવીને બેસી ગયા છો. હવે મારા બળને જુઓ. હું તમને એવી રીતે વશ કરી રાખીશ કે તમે મારાથી ક્યારેય અલગ થઈ શકશો નહિ.

હવે અધખિણ હું અળગાં ન કરું, આતમાએ લીધી આતમસુંબાથ ।

જીત્યો મેં તુંને જોર કરી, દેખતાં સરવ સાથ ॥ ૩૬ ॥

હવે હું ધણીજીને અડધી ક્ષણ પણ અલગ થવા નહિ દઉં. મારો આત્મા તમારી સાથે મળીને એકાકાર થઈ ગયો છે. મેં આત્મબળ દ્વારા તમને સમસ્ત સુંદરસાથના દેખતાં જ જીતી લીધા છે.

તેજસું તેજ કરું રે મેળાવો, જોતને જોત છે ભેળા ।
અંગ સદીવે છે રે એકઠાં, પર આતમને મેળા ॥ ૩૭ ॥

ધણીજના પ્રકાશની સાથે હું મારો પ્રકાશ મેળવી દઉં. તમારી જ્યોતિ સાથે મારી જ્યોતિ ભળી ગઈ છે. પરમધામમાં આપણાં અંગ પર આત્માના રૂપમાં હમેશાં એકઠાં જ છે.

અનેક વાસનાઓ તમે ઓળખિયો, પણ મેં ઓળખ્યો ધામ ધણી ।
તેં મોસું ટાળા ઘણુંએ કીધાં, પણ મેં જીત્યો વિધ ધણી ॥ ૩૮ ॥

હે સદ્ગુરુ ધણી ! તમે તો અનેક બ્રહ્માત્માઓ (વાસનાઓ)ને ઓળખ્યા, પરંતુ મેં તો કેવળ તમને જ ઓળખ્યા છે. તમે મને ટાળવા માટે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ મેં યુક્તિપૂર્વક તમને જીતી લીધા.

વાસના સકળને તમે પરખો છો, જોઈ સરવેનાં ચેહેન રે ।
અંગ ઓળખી શ્રી ધામ મધે, ત્યારે દેખો આહીં ઊભી એન રે ॥ ૩૯ ॥

સમસ્ત બ્રહ્માત્માઓને તેમનું આચરણ (ચરિત્ર) જોઈને આપ ઓળખી લો છો તેમજ પરમધામમાં તેમના પર આત્માને પિછાણીને તેમને તમે અહીં યથાર્થરૂપે જુઓ છો.

મેં તુંને પરખ્યો પૂરે ચેહેને, અંગ ઓળખ્યું હું અરધાંગ ।
મેં તુંને જીત્યો સઘળી પેરે, શ્રીધામ ધણી હું અભંગ ॥ ૪૦ ॥

મેં બધાં લક્ષણો (આચરણ) દ્વારા તમારા સ્વરૂપને ઓળખી લીધું છે, છેવટે તો હું તમારી જ અર્ધાંગિની છું. મેં તમને સર્વપ્રકારે જીતી લીધા છે. હું તમારી અખંડ સોહાગણ છું.

સાથ સકલનાં વચન વિચારી, ચિત ઓળખો છો સર્વે જાણ ।
વચન પાધરાં પ્રગટ કહે છે, જે પગલાં ભરિયાં પ્રમાણ ॥ ૪૧ ॥

તમે સમસ્ત સુંદરસાથનાં વચનો પર વિચાર કરીને તેમજ તેમના ચિત્તની બધી જાણકારી કરીને તેને ઓળખો છો. પરંતુ તમારાં વચનો તો એકદમ સ્પષ્ટરૂપે કહે છે કે જે પગલાં વ્રજથી રાસ મંડળમાં જતાં માંડ્યાં હતાં તે જ એનું સાચું પ્રમાણ છે.

શ્રીજનાં વચન મેં વિચારિયાં, નિધ લીધી વચનોની સાર ।
વિવિધ પેરે મેં તુંને રે વાલા, હું જીતી ધામ ધણી આધાર ॥ ૪૨ ॥

સદ્ગુરુનાં વચનો પર મેં વિચાર (મનન) કર્યો તેમજ વચન રૂપી ધનનો સાર ગ્રહણ કર્યો. હે પ્રાણાધાર પ્રિયતમ ધણી ! વિવિધ રીતે મેં તમને જીતી લીધા છે.

ચૌદ ભવન જે સુકજીએ મથિયાં, વળી પડદે મથિયાં બ્રહ્માંડ તીત ।
તેહનો સાર તમે પ્રગટ કરી રે, સાથને દીધો રૂડી રીત ॥ ૪૩ ॥

ચૌદ લોકના જ્ઞાનનું સ્પષ્ટ મંથન શુકદેવ મુનિએ કર્યું. ત્યાર પછી આ બ્રહ્માંડથી પર એવા અખંડ વ્રજ-રાસનું પણ તેમણે પરોક્ષ મંથન કર્યું. એ બધાના સાર તત્ત્વને પ્રકટ કરીને તમે સુંદરસાથને સારી રીતે સમજાવ્યું.

તેમાં સાર હું તમ તણો મથિયા, તેહનો સાર લીધો આધાર ।

હું ધણિયાણી શ્રીધામધણીની, મેં જીત્યો અનેક વાર ॥ ૪૪ ॥

એ બધાંનું મંથન કર્યા પછી મેં જાણ્યું કે સર્વ સારનો સાર તો તમે પોતે જ છો. તમે મારા પ્રાણાધાર છો. હું શ્રી ધામધણીની અર્ધાંગના છું. આ રીતે મેં ધણીજીને અનેક વાર જીત્યા છે.

હવે ચરણે લાગી અંગભીડી ઈંદ્રાવતી, મુને મારે ધણીએ કીધી સનાથ ।

મનના મનોરથ પૂરણ કરી, વાલે લીધી પોતાને પાસ ॥ ૪૫ ॥

હવે ઈન્દ્રાવતી પ્રિયતમ ધણીનાં શ્રી ચરણોમાં પ્રણામ કરીને તેમને ગળે લગાવે છે. અને કહે છે કે મારા ધણીએ મને સનાથ બનાવી દીધી. મનના મનોરથને પૂરા કરીને પ્રિયતમે મને પોતાની પાસે બોલાવી લીધી છે.

સાથ હુતો જે ઈંદ્રાવતી પાસે, વાલે પૂરી તેની આસ ।

સકળ મનોરથ પૂરણ થયા રે, ફળિયાં તે રાસ પ્રકાસ રે ॥ ૪૬ ॥

જે સુંદરસાથ આ વખતે ઈન્દ્રાવતીની સાથે હતો તેમની ઈચ્છા પણ પ્રિયતમ ધણીએ પૂરી કરી. આ રીતે બધા મનોરથ પૂરા થયા જેને લઈને રાસ તેમજ પ્રકાશનો આવિર્ભાવ થયો.

ઈતિશ્રી ષટ્સૂતી

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૧૭૭

બારમાસી - રાગ મલાર

(નજર કેદમાં રહીને શ્રી પ્રાણનાથજીએ સદ્ગુરુના વિયોગજન્ય વિરહવિલાપ ષટ્ઋતુઓમાં કર્યો, તે વખતે તેમને શ્રી કૃષ્ણ વિયોગથી સંતાપ પામેલી ગોપીઓનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. તેથી તેઓ અહીં તેમના વિરહનું વર્ણન કરે છે. જ્યારે શ્રી કૃષ્ણને અકૂર ગોકુલથી મથુરા લઈ ગયા તો ગોપીઓ વિરહતપ્ત થઈને આમ કહે છે.)

પીઉજી તમે સરદની રુતે રે સિધાવ્યાં, હાંરે મારા અંગડાંમાં વ્રહ વન વાવ્યાં ॥

એ વન ખિણ ખિણ કૂંપળિયો મૂકે, હાંરે મારું તેમ તેમ તનડું સૂકે ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે શ્રી કૃષ્ણ ! તમે શરદ ઋતુમાં અમને છોડીને ચાલ્યા ગયા. અમારી હૃદય ભૂમિમાં તમે વિરહનાં બી વાવી દીધાં. એ વિરહ વનમાં પ્રત્યેક ક્ષણે અંકુર નીકળે છે. (અર્થાત્ વિરહવેદના વધતી જાય છે.) જેમ જેમ વિરહની જવાળા અધિક પ્રજ્જવલિત થાય છે તેમ તેમ મારું શરીર સુકાતું જાય છે. હે શ્રી કૃષ્ણ ! હું પિયુ પિયુ કરી ને પોકારું છું.

વાલા હું તો પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું, પીઉજી વિના દોહેલા ઘણાં રે ગુજારું ॥

હું તો દુખડાં માંહે ના માંહે જ મારું, હું તો નિસ્વાસા અંગમાં ઉતારું ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

ગોપીઓ કહે છે કે હે પ્રિયતમ ! અમે પિયુ પિયુનું રટણ કરીને તમને પોકારીએ છીએ. તમારા વિના અમારા દિવસો દોહલા (અસહ્ય) થઈ ગયા છે. આ દુઃખને હું અંદરને અંદર સહી રહી છું અને નિઃશ્વાસને પણ અંદરને અંદર ઉતારું છું. હે કૃષ્ણ ! પિયુ પિયુનો પોકાર કરીને અમે તમને બોલાવીએ છીએ.

વાલા મારા ભાદરવે તે નદી નાલાં ભરિયાં, પીઉજી નિરમલ જલ રે ઉછળિયાં ॥

વાલા મારા ગિર ડુંગર ખળખળિયા, પીઉજી તમે એણે સમે હજિએ ન મળિયા ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ! ભાદરવા મહિનામાં વરસાદને કારણે નદીનાળાં ભરાઈ ગયાં છે. બધે સ્વચ્છ જળ ઉછળી રહ્યું છે. ગિરિકંદરાઓમાંથી ઝરણાં નીકળીને કલકલ ધ્વનિ કરતાં વહી રહ્યાં છે. હે પ્રિયતમ ! હજી સુધી તમે આવીને અમને મળ્યા નથી. હે શ્યામ ! પિયુ પિયુની રટ લાગવીને હું તમને પોકારી રહી છું.

વાલા તમે ચાલતાં તે ચાર દિનડા કહ્યા, હાં રે અમે એણી રે આસાએ જોઈને રહ્યા ॥

વાલા અમે વચન તમારા ગ્રહ્યાં, હવે તે અવધ ઉપર દિનડા ગયા ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે કૃષ્ણ ! તમે મથુરા જતી વખતે ચાર દિવસમાં પાછા આવવાનું વચન આપ્યું હતું. અમે એ આશામાં તમારી પ્રતીક્ષા કરીએ છીએ. હે પ્રિયતમ ! તમારાં એ આશ્વાસન ભરેલાં વચનોને આધારે તો અમે બેઠાં છીએ. પરંતુ હવે તો તમે આપેલ અવધ ઉપર કેટલાય દિવસો વીતી ગયા છે. હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કરીને તમને હું પોકારું છું.

વાલા મારા દિનડા આસોના આવ્યા, હાં રે ઘેર મેઘલિયો બારે રે સિધાવ્યા ॥

વન વેલડિએ રંગ સોહાવ્યા, પીઉજી તમે એણે સમે વ્રજડી કાં ન આવ્યા ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો આશ્વિન માસ પણ આવી પહોંચ્યો. આ મહિનામાં બારે મેઘ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા. વનસ્પતિ અને વેલીઓ પર મનમોહક રંગો પ્રગટ થયા છે. એવે વખતે હે કૃષ્ણ ! તમે વ્રજમાં કેમ ન આવ્યા ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા એક વાર જુઓ વનડું આવી, હાં રે ચાંદલિએ જોત ચઢાવી ॥

વેલડિએ વનસપતિ રે સોહાવી, એણે સમે વ્રહ્ણિયું કાં વિલખાવી ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે શ્યામસુંદર ! એકવાર આવીને વનની શોભા તો જુઓ. ચંદ્રમાએ ચારે તરફ પોતાનાં કિરણો પ્રસાર્યા છે. વેલો અને વનસ્પતિ પણ શોભા આપી રહી છે. એવે વખતે વિરહિણીને શા માટે તડપાવી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર પાડું છું.

હેમ રુત

વાલા મારા હેમાળેથી હેમ રુત હાલી, એ તો વેરણ આવી રે વ્રહ્ણિયું ઉપર ચાલી ॥

વ્રજડી વીટી રે લીધી વચે ઘાલી, પીઉજી તમે હજિએ કાં બેઠા આપ ઝાલી ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૭ ॥

હે શ્યામ સુંદર ! હિમાલય પર્વત પરથી શીતળ હવા લઈને હેમંત ઋતુ આવી પહોંચી, આ ઋતુ અમે વિરહિણીઓ માટે દુશ્મન બનીને આવી છે. તેણે સમગ્ર વ્રજભૂમિને ચારે તરફથી ઘેરી લીધી

છે. હે પિયુજી ! હજી પણ તમે હઠ પકડીને (નિજુર બનીને) કેમ બેસી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

રે વ્રહ્મી તમે વ્રહ્મણિયુંને કાં ન સંભારો, નંદ કુંવર નેહડો છે જો તમારો ॥

વાલા મારા દોષ ઘણો રે અમારો, પીઉજી તમે એણી વિધે અમને કાં મારો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે વિરહી કૃષ્ણ ! જો તમારો અમારા પ્રત્યે સ્નેહ હોય તો તમે અમ વિરહિણીઓનું સ્મરણ કેમ કરતા નથી ? હે પ્રિયતમ ! અમારા દોષો તો ઘણા છે તેમ છતાં આ રીતે દુઃખ આપીને અમને કેમ મારી રહ્યો છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા કારતકિયો અંગડાં કાંપે, નાહોલિયા તારો નેહડો બાળે મુને તાપે ॥

વાલા મુને ગુણ અંગ ઈન્દ્રિયો રે સંતાપે, પીઉજી વિના દુખડાં તે સહુ મુને આપે ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

કારતક માસના શીતળ વાયુથી મારા શરીરનું પ્રત્યેક અંગ કંપી રહ્યું છે. હે પ્રાણપતિ ! તમારો પ્રેમ-વિરહ અમને બાળી રહ્યો છે. અમારાં ગુણ અંગ અને ઈન્દ્રિયો અમને દુઃખી (વ્યાકુળ) બનાવી રહ્યાં છે. પ્રિયતમ ઘણી વગર એ બધાં અમને દુઃખદાયી થઈ પડ્યાં છે. હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ટાઢડી તે સહુને વાય, હાંરે અમ વ્રહ્મણિયુંને અગિન ન માય ॥

ઉપર ટાઢો વાવલિયો ધમણ ધમાય, એ રુત મુને સુતડા સૂલ જગાય ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે નાથ ! આ શીત ઋતુ સહુને પ્રભાવિત કરી રહી છે. અમ વિરહિણીઓથી આ વિરહનું દુઃખ ખમાતું નથી. વધારામાં આ શીતળ વાયુ ધમણની જેમ એને અધિક પ્રભાવિત કરે છે. આ ઋતુ સૂતેલાં દુઃખદર્દોને જાગ્રત કરે છે. હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

વાલા મહીનો માગસરિયો મદ માતો, તે તો અમને મારસે રે જોની જાતો ॥

તારા વ્રહ્મણી રહેસે રે વેરાટમાં વાતો, અમ ઉપર એમ કાં નાખી નિઘાતો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! હવે મસ્તીભર્યો માગશર મહિનો આવી પહોંચ્યો. જુઓ તો ખરા, એ અમને જતાં જતાં મારી નાખશે. અને પછી તો તમારી આ વિરહિણીઓની (વેદનાની) કથા જ આ જગતમાં શેષ રહી જશે. આવું અસીમ દુઃખ તમે અમારા પર કેમ લાદી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલા મારા સિયાળો સુખણિયું માંગે, પીઉજીનાં સુખડાંમાં સારી રાત જાગે ॥

વાલાજીને વિલસે રે બડભાગે, અમને તો મંદરિયું મસાણ થૈ લાગે ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રાણપતિ ! શીત ઋતુમાં સૌભાગ્યવંતા આત્માઓ પ્રિયતમ ઘણીનું સુખ ઝંખે છે અને પ્રિયતમના સુખમાં આખી રાત જાગતા રહે છે. એ સોહાગણ ભાગ્યવતી છે જે આ વખતે પોતાના પ્રિયતમ

સાથે વિલાસ કરી રહી છે. પરંતુ અમને તો પ્રિયતમ વગરનું અમારું ઘર શ્મશાન જેવું લાગે છે. હે શ્યામસુંદર ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સીત રુત

વાલા રુતડી આવી રે સીતલડી લૂખી, વેલડિયું વન જાય રે સર્વે સૂકી ॥

વસેકે વળી બાળે રે ઉતરિયો ફૂંકી, પીઉજી તમે હજિએ કાં બેઠા અમને મૂકી ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! આ અત્યંત શુષ્ક શીત ઋતુ આવી પહોંચી. આ ઋતુમાં વનની બધી વેલો સૂકાઈ જાય છે. વિશેષ કરીને ઉત્તર દિશાનો વાયુ વાઈ રહ્યો છે. આવે વખતે હે પ્રિયતમ ! અમને છોડીને તમે હજી સુધી ક્યાં બેઠા છો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુની રઠ પૂર્વક પોકારી રહી છું.

નાહોલિયા નિસ્વાસા ધમણ ધમાય, હાંરે મારા અંગડામાં અગિન ન માય ॥

વાલા તારી ઝાલડિયું કેમે ન ઝંપાય, પીઉજી તારો એવડો સ્યો કોપ કહેવાય ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારા શ્વાસોચ્છ્વાસ ધમણની જેમ નીકળે છે. મારા અંગે અંગમાં વિરહાગ્નિ પ્રજ્વળી રહ્યો છે. હે પ્રિયતમ ! આ તે કેવો કોપ છે કે જેની જવાબાઓ હજી સુધી શાંત થતી નથી ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા પોસ મહીનો રે આવ્યો, હાંરે અમ દુખણિયુંને દુખ પૂરા લાવ્યો ॥

વેરીડો અમ ઉપર આવીને ઝંપાવ્યો, હાંરે મારું ચીરી અંગ મીઠડે ભરાવ્યો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે પોષ મહિનો આવી પહોંચ્યો. આ મહિનો અમે દુઃખીઓ માટે તો પૂરે-પૂરે દુઃખદાયી છે. આ શીતઋતુ અમારા પર શત્રુ બનીને તૂટી પડી છે અને પહેલેથી જ ઘવાયેલાં મારા અંગો પર મીઠું ભભરાવ્યાનું કામ કરે છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા ટાઢી અગિનનો વાવલિયો વાય, નીલા ટળી સૂકીને ભાખરિયો થાય ॥

પાન ફૂલ ફળ સર્વે ઝરી જાય, વાલા અમે એ રુત કેમે ન ખમાય ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! આ શીત ઋતુની ઠંડી હવા પાગલ થઈને આગની જેમ જલન પેદા કરી રહી છે. તેના પ્રભાવથી હરીભરી હરિયાળી સુકાઈને ભાખરી થઈ ગઈ છે. પાન, ફૂલ, ફળ વગેરે બધાં ખરી ગયાં છે. હે પ્રિયતમ ! આ ઋતુ કેમેય કરીને ખમાતી નથી. હે શ્યામસુંદર ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા આવ્યો રે મહીનો માહ, જંગલિયું બાળે રે વનસપતિ દાહ ॥

દાહનાં દાધાં રુખડિયો કેવા ચરમાય, સ્યામ વિના સુંદરિયું એમ સોહાય ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આ માહ મહિનો આવી પહોંચ્યો છે. તેની ઠંડક જંગલની વનસ્પતિયોને અગ્નિની જેમ દાહ આપે છે. આ દાહથી બળીને વૃક્ષોકેવાં કરમાઈ ગયાં છે. તેવી રીતે શ્યામસુંદર

વગર ગોપીઓ વિરહના દુઃખથી તડપી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલા મારે મંદરિએ આવીને આરોગ, હાં રે અમ વ્રહ્મણ્યુંના ટાળો રે વિજોગ ॥
હાં રે સુંદર સેજડીનો આવી લેઓ ભોગ, એ તાં સકળ તમારો સંજોગ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ! આપ મારે ઘેર આવીને ભોજન વ્રહ્મણ કરો અને અમે વિજોગણોનો વિયોગ મટાડી દો. અમારા હૃદયની સુખસચ્ચાનો ઉપભોગ કરો. કારણ કે તેને આપના મિલન માટે જ સજાવી છે. (તેના પર આપનો જ અધિકાર છે.) હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

વસંત રુત

વાલા મારા આવે રે રુતડી વસંત, ચંદ્ર મુખ અમૃત રસ રે ઝરંત ॥
વાલા વનડુ મોરચું રે કૂંપણિયો કરંત, એણે સમે ન આવો તો આવે મારો અંત ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે ધણી ! સુંદર વસંત ઋતુનું આગમન થઈ ગયું છે. એમાં ચંદ્રમાના મુખમાંથી અમૃતરસ ઝરી રહ્યો છે. હે પ્રિયતમ ! સઘળું વન કળિયોથી ભરાઈ ગયું છે. આવા વખતે તમે નહિ આવો તો મારા જીવનનો અંત આવી જશે. તેથી હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ, પિયુ કહીને પોકાર પાડું છું.

એણે સમે અબીર ગુલાલ ઉછાળિયાં, ચોવા ચંદન કેસર કચોલે ભરિયાં ॥
નાહો નારી રમે રે ફાગણિએ મળિયાં, એણે સમે અમે તો ઘણું કળકળિયાં ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

આ ઋતુમાં બધા અબીલ ગુલાલ ઉછાળે છે. ચંદન, કેસર વગેરેનાં ઘોળ કરેલાં કચોરાં ભરી-ભરીને સ્ત્રી-પુરુષો મળીને ફાગણનો ઉત્સવ ખેલી રહ્યાં છે. આવે વખતે હું ધણીજી વિના ખૂબ વ્યાકુળ અને દુઃખી થાઉં છું. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ, પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા વન ફાગણિયો રે ઉછાળે, પંખીડાં કરે રે કલોલ બેઠાં માળે ॥
હાં રે અમ વ્રહ્મણ્યુંનાં ચિતડાં ચાલે, આંગણડે ઊભિયું પંથડો નિહાળે ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ! ફાગણ મહિનામાં વનનાં વૃક્ષો હવામાં ઝૂમી રહ્યાં છે. માળાઓમાં બેઠેલાં પક્ષીઓ મધુર સ્વરે કિલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. આવા વાતાવરણમાં અમે વિયોગીઓનાં ચિત્ત ચલાયમાન થઈ જાય છે. આંગણમાં ઊભી ઊભી હું તમારી વાટ જોઈ રહી છું. હે મારા શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

વાલા વનડું કોળ્યું કામની પામી કરાર, પસુ પંખી હરખે પાડે રે પુકાર ॥
વાલા વ્રહ્મભાજે રે વ્રહ્મણ્યુંના આ વાર, એણે સમે ન આવો કેમ પ્રાણના આધાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! વનની વેલડીઓ ખીલી ઊઠી છે. એવી રીતે પતિના સાન્નિધ્યમાં રહેનારી વન્નિતાઓ હર્ષવિભોર થાય છે. પશુ-પક્ષી હરખપૂર્વક પોકાર પાડી રહ્યાં છે. હે પ્રિયતમ ! એવે સમયે આવીને

અમ વિરહિણીઓના વિયોગને દૂર કરો. હે પ્રાણાધાર ! એવે વખતે કોણ જાણે તમે કેમ નથી આવતા ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ચૈતરિએ એણે માસ, પીઉજીસું કરતાં વિનોદ ઘણું હાસ ॥

વન માંહે વિવિધ પેરે રે વિલાસ, તે અમે અહેનિસ નાખું છું નિસ્વાસ ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આ ચૈત્ર મહિનામાં અમે બધાં તમારી સાથે હાસ્યવિનોદ કરતાં હતાં. વનમાં વિવિધ રીતે આનંદ વિલાસ કરતાં હતાં. તેનું સ્મરણ કરીને હવે રાત - દિવસ વિરહવેદનાના નિશ્વાસ નાખીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મુને એ દિન કેમ કરી જાય, પીઉજી વિના ખિણ વરસા સો થાય ॥

વાલા મુને વિલખતાં રૈણી વિહાય, પીઉજી વિના એ દુખ કેને ન કહેવાય ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારા આ દિવસો કેવી રીતે વીતશે ? તમારા વગર તો એક ક્ષણનો સમય પણ સો વર્ષ જેટલો લાગે છે. અમારી રાતો ડૂસકાં ભરતાં વીતે છે. પ્રિયતમ વગર આ દુઃખ તો બીજા કોઈનેય કહી શકાતું નથી. આથી હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

ગ્રીષ્મ રુત

વાલા મારા આવી રે રુતડી ગ્રીષ્મ, અમ્રત રસ લાવી રે ફળ ઉતમ ॥

વન ફળ પાકીને થયાં રે નરમ, વાલા તમે એણે સમે ન આવો કેમ ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! ગ્રીષ્મ ઋતુ આવી પહોંચી. તે તમારી સાથે ફળોમાં શ્રેષ્ઠ એવો કેરીનો રસ લઈ આવી છે. વનમાં ફળો પાકીને નરમ થઈ ગયાં છે. હે પ્રિયતમ ! તમે એવે વખતે (કોમળ હૃદય થઈને) કેમ વ્રજમાં પધારતા નથી ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ત્રટ જમુના વૃંદાવન, હાં રે ટાઢી છાંહેડી તળે રે કદમ ॥

પીઉજી ઈહાં દેતાં રે પાવલિએ પદમ, તે અમે વિલખું છું વાલાને વદન ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! વૃંદાવનમાં યમુનાતટ પર કદંબ વૃક્ષની શીતળ છાયા ફેલાયેલી છે. તમે આ સ્થળે ચરણકમળ રાખતા હતા. તમારા એ સ્વરૂપને સ્મરીને અમે વિલાપ કરીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુની રઢપૂર્વક પોકારી રહી છું.

વૈશાખ ફૂલો રે વેલડિએ બેહેકાર, ભમરા મદયા કરે રે ગુંજાર ॥

પંખીડાં અનેક કલા રે અપાર, વાલા વન વિલસ્યાં તણી આ વાર ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

વૈશાખ મહિનામાં વેલો પર ફૂલ ખીલીને ફોરમ ફેલાવી રહ્યાં છે. મદમસ્ત ભમરા તેનું રસપાન કરવા માટે ગૂંજન કરી રહ્યાં છે. પક્ષીઓ અનેક કળાઓ કરીને આનંદ કિલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. હે

પ્રિયતમ ! વનમાં આનંદ વિલાસ કરવાનો આ જ સમય છે. તેથી હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા રવિ તપે રે અંબરિયો નિરમળ, પીઉજી કારણ વાસ્યાં જલ રે સીતળ ॥
વદન દેખાડો રે વાલૈયા સકોમળ, પીઉજી અમે પંથડું નિહાળું પળ પળ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે ધણી ! સ્વચ્છ આકાશમાં સૂર્ય તપી રહ્યો છે. તમારે માટે અમે સાંજનું શીતળ જલ ભરી રાખ્યું છે. હે પ્રિયતમ ! તમે તમારા સુકોમળ સ્વરૂપનાં અમને દર્શન કરાવો. અમે હરપળે તમારી રાહ જોઈ રહ્યાં છીએ. હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારું છું.

વાલા વનમાં મેવો રે મહીનો જેઠ સાર, એણે સમે આવો રે નંદના કુમાર ॥
પીઉજી તમે સદા રે સુખના દાતાર, વ્રજવધૂ વિલખતી પાડી રે પુકાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! વનમાં શ્રેષ્ઠફળ (મેવો) પાકવા માટેનો જયેષ્ઠ મહિનો આવી પહોંચ્યો છે. હે નંદનંદન ! તમે આ સમયે પધારો. તમે શાશ્વત (અખંડ) સુખના દાતાર છો. તેથી વ્રજવધૂ (ગોપીઓ) તમારા નામનું રટણ કરતી તમને પોકારી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સખિયો તારા સુખડાં સંભારીને રુએ, હવે અમ વિજોગણિયુંને કોણ આવી જુએ ॥
પીઉજી વિના આંસુડાં તે કોણ આવી લુએ, વાલા પછે આવસો સું અમ મુએ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

બધી સખીઓ તમારા સુખનું સ્મરણ કરીને રોઈ રહી છે અને કહે છે કે હવે અહીં આવીને અમ વિજોગણની કોણ ભાળ લેશે ? પ્રિયતમ વગર કોણ આવીને અમારાં આંસુ લૂછશે ? હે પ્રિયતમ ! શું તમે અમારા મરી ગયા પછી આવશો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વર્ષા રુત

પાવસિયો આવ્યો રે વર્ષા રુત માંહે, ભોમલડી ઢાંકી રે વાદળિએ છાંહે ॥
અંબરિયો ગાજે રે વીજલડી વા વાએ, પીઉજી વિના મારે રે અમને ઘાએ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! વર્ષાઋતુમાં આકાશમાં મેઘ છવાઈ ગયો છે. વાદળાંઓએ કાળી ઘટાઓ વડે ધરતીને ઢાંકી દીધી છે. આકાશ ગર્જના કરી રહ્યું છે અને વીજળીઓ ચમકી રહી છે. ઠંડી હવા વાય છે. આ ઋતુ પિયુ વગર અમને ઘાયલ કરી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

એણે સમે ભેળાં સહુ ઘર વારી, અધખિણ અળગાં ન થાય નરનારી ॥
પરદેસ હોય તે પણ આવે રે સંભારી, પીઉજી એવી કેહી અપ્રાપત અમારી ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

આવી વર્ષાઋતુમાં ઘરપરિવારના બધા લોકો એકઠા થઈને રહે છે. સ્ત્રી-પુરુષ અડધી ક્ષણ માટે પણ એકબીજાનાથી અલગ રહી શકતાં નથી. જો કોઈ વિદેશમાં હોય તો તે ઘરની યાદ આવતાં પાછો આવતો રહે છે. પણ અમારો શો દોષ છે કે તમે અમને અપ્રાપ્ય (દુર્લભ) થઈ ગયા છો, તમે કેમ આવતા નથી ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કરીને હું તમને પોકાર પાડું છું.

મેઘલિયો આવીને અષાઢ ધડૂકે, સેરડિયો સામ સામી રે ઢળૂકે ॥
 મોરલિયા કોઈલડી રે ટહૂંકે, એણે સમે કંથ કામનિયુંને કેમ મૂકે ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

આષાઢ મહિનામાં મેઘની ગર્જના થાય છે અને વાદળો પરસ્પર અથડાઈને મૂસળધાર વરસાદ વરસાવે છે. મોર અને કોયલ મધુર ટહુકાથી વનને ભરી દે છે. એવે વખતે પતિ પોતાની પ્રાણરૂપ અંગનાઓને કેવી રીતે છોડી શકે ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ભોમલડી રે નીલાણી, મેઘલિયો વળી વળી સીંચે પાણી ॥
 વીજલડી ચમકે આભણ માણી, પીઉજી તમે એણે સમે વેદના ન જાણી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! સઘળી ધરતી હરિયાળીથી છવાઈ ગઈ છે. વાદળ વારંવાર વરસીને ધરતીને ભીંજવે છે. વાદળાં સાથે રમત કરતી વીજળી ચમકી રહી છે, પણ આવે વખતેય તમે અમારી વિરહવેદના જાણી નથી. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલાજી શ્રાવણિયો સળસળિયો, આંભલિયો આવીને ભોમે લડસડિયો ॥
 ચહું દિસ ચમકે ગરજે ગળિયો, પીઉડા તું હજિએ કાં અમને ન મળિયો ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! શ્રાવણ મહિનામાં અધિક વર્ષાને લઈને જમીન વધારે નરમ થઈ ગઈ છે. એમ લાગે છે કે જાણે વાદળો જ ધરતી પર આવીને આળોટી પડ્યાં છે. ચારે દિશાઓ વીજળીથી ચમકી રહી છે અને વાદળ ગરજી રહ્યાં છે. હે ધણીજી ! હજી સુધી તમે અમને કેમ મળવા આવતા નથી ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કહીને હું તમને પોકારું છું.

પીઉજી તમે પહેલી કાં પ્રીતડી દેખાડી, માંહેલા મંદરિયો કાં દીધાં રે ઉઘાડી ॥
 પીઉજી તમે અનેક રંગે રમાડી, હવે તો લઈ આસમાને ભોમે પછાડી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે શ્યામસુંદર ! તમે અમને પહેલાં પ્રીત કેમ દેખાડી ? અમારા હૃદય રૂપી મંદિરના દરવાજા કેમ ખોલી દીધા ? (અંતરદષ્ટિ ખોલીને મને પ્રેમ પૂજારણ કેમ બનાવી દીધી ?) હે પ્રિયતમ ! તમે અમને પ્રેમાનંદની અનેક રામતો રમાડી અને હવે તો આકાશમાં ચઢાવીને પછી જમીન પર પટકી દીધાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

પ્રકરણ ૯ ચોપાઈ ૨૧૩

ઈતિ શ્રી બારમાસી

બારમાસીનો કલશ

વાલા મારા ષટ્સુતના બારે માસ, હાં રે તેના અહિનિસ ત્રણસે ને સાઠ ॥

વાલા તારી રોઈ રોઈ જોઈ મેં વાટ, અમ ઉપર એવડો કોપ કીધો સ્યા માટ ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

ગોપીઓ કહી રહી છે, હે પ્રિયતમ ધણી ! છ ઋતુઓના બાર મહિના થાય છે અને તેમના રાત-દિવસ મળીને ૩૬૦ થાય છે, હે શ્યામ સુંદર ! અમે આ દિવસોમાં રડી રડીને તમારી રાહ જોઈ છે. તમે અમારા પર આટલો કોપ કેમ કર્યો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા હુતી રે મોટી તારી આસ, જાણું અમને મૂકસે નહીં રે નિરાસ ॥

તે તો તમે મોકલ્યો તમારો ખવાસ, તેણે આવી વછોડયાં સાણસિએ માંસ ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! અમને તમને મળવાની ઘણી આશા હતી. અમે માનતાં હતાં કે તમે અમને નિરાશ નહિ કરો. તમે તો તમારે બદલે તમારા દૂત (ઉદ્ધવ) ને મોકલી દીધો. તેણે આવીને સાંણસી વડે અમારું માંસ ખેંચી કાઢ્યું (તમને મેળવવા માટે એણે અષ્ટાંગ યોગાદિનો ઉપદેશ આપ્યો.) હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું. (ઉદ્ધવની જેમ નાગજી વિહારીજીનો સંદેશો લઈને હબ્સામાં આવ્યા હતા.)

રે વાલા ભલું થયું રે ભ્રાંતડી ભાગી, હાં રે તારે સંદેસડે અમે જાગી ॥

હાં રે એણે વચને રુદે આગ લાગી, હવે અમે જાણ્યું ચોકસ અમને ત્યાગી ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

ગોપીઓ કહે છે. હે કૃષ્ણ ! સારું થયું કે અમારી ભ્રાંતિ દૂર થઈ ગઈ. ઉદ્ધવ દ્વારા તમે મોકલાવેલા સંદેશાને લઈને અમે જાગ્રત થઈ ગઈ કે હવે તમે અમારા નથી. ઉદ્ધવનાં આ વચનોએ અમારા હૃદયમાં વિરહાગ્નિને ભડકાવી દીધો છે. અને અમને હવે ખાતરી થઈ ગઈ છે કે તમે અમારો ચોક્કસ ત્યાગ જ કર્યો છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઊધવતુંતો ભલી રે વધામણી લાવ્યો, અમારે કાજે સૂલીને સાંણસિયો લઈ આવ્યો ॥

ઊધવ તેં તો અકૂર પર ઈડું રે ચઢાવ્યો, ઊધવ તેં દુખડાં ઘણું જ દેખાડ્યો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

વ્રજવધૂઓ ઉદ્ધવને વ્યંગમાં કહે છે- હે ઉદ્ધવ ! તું અમારે માટે સારો વધાવો લઈને આવ્યો છે. અમારે માટે તું શૂળી અને સાણસી લઈને આવ્યો છે. હે ઉદ્ધવ તેં તો અકૂર ઉપર પણ કળશ ચડાવી દીધો (તેં તો અકૂર કરતાં પણ અમારું દુઃખ અધિક વધારી દીધું) અને કેટલાંય દુઃખ દેખાડ્યાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઊધવડા તું એટલું જાણ નિરધાર, ઊધવ તુંને નથી રે બીહીક કરતાર ॥
 એણી મતે પામીસ નહીં તું પાર, તું પણ તારા ધણીસું વિછડીસ આ વાર ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે ઉદ્ધવ ! એટલું તો નિશ્ચિત પણે જાણી લે કે તને પરમાત્માનો ડર નથી. આવા પ્રકારના ઉલટા જ્ઞાનની વાતોથી ક્યારેય પણ ભવસાગર પાર કરી નહિ શકે. ઉલટું, તું તારા સ્વામીથી અળગો પડીને વિયોગનું દુઃખ ભોગવીશ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઊધવ રાખ તું કને તારું ડહાપણ, પીઉજી નહીં મૂકું અમે એવી પાપણ ॥
 તાતાને મદિએ વળી વળી તાપણ, સખિયો હવે સમજ્યાં સંદેસડે આપણ ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે ઉદ્ધવ ! તારી બુદ્ધિમત્તાને તારી પાસે રાખ. અમે અમારા ધણીને છોડી દઈએ એવી પાપી નથી. અમને બળેલાં ને વધુ ન બાળ. (અમારા જેવી વિરહિણીઓને તું વધુ દુઃખી ન કર). હે સખીઓ ! હવે આપણે આ ઉદ્ધવનો સંદેશો સમજી ગયાં છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

રે ઊધવ તારે ડાપણિએ ઘણું રે સંતાપી, રે મૂરખ તુંને એ મત કોણે આપી ॥
 અમે તુંને જાણ્યો નહીં એવો પાપી, તેં તો નાખ્યાં અમારાં અંગડાં કાપી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૭ ॥

હે ઉદ્ધવ ! તારા બુદ્ધિયાતુર્યે અમને બહુ દુઃખ આપ્યું. હે મૂર્ખ ! તને આવું જ્ઞાન કોણે આપ્યું ? અમે નહોતાં જાણતાં કે તું આટલો પાપી છે. તેં તો (બ્રહ્મને નિરાકાર કહીને) અમારા દેહનાં અંગ કાપી નાખ્યાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

સખિયો હવે દુખડાં કે ઉપર કીજે, આપણો નંદકુંવર હોય તો રીઝે ॥
 આપણી વાતે જદુનો રાય ન ભીજે, સખિયો હવે ઊધવ ને સંદેસા સ્યા દીજે ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૮ ॥

ગોપીઓ પરસ્પર વાત કરતી કહે છે, હે સખી ! હવે આપણે કોને માટે દુઃખી થઈએ ? જો આપણા નન્દનંદન હોત તો તેઓ પ્રસન્ન થઈને આપણા ઉપર દયા કરત (તેઓ આવો સંદેશો ન મોકલતાં સ્વયં વ્રજમાં પાછા ફરતા.) હવે આપણી આ વાતોથી યદુનંદન પ્રભાવિત નહિ થાય (પિગળશે નહીં) તેથી હવે ઉદ્ધવને શો સંદેશો આપીએ ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કહીને હું પોકાર કરી રહી છું.

સખિયો હવે આપોપું સહુ કોઈ ઝાલો, કાન્હજી હોય તો દોડી જઈએ ચાલો ॥
 એ જદુરાય નહીં રે ગોપિયોનો વાલો, સખિયો હવે ઊધવને ગુઝડી કાં આલો ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૯ ॥

હે સખીઓ ! હવે તમે બધાં તમારી જાતને સંભાળો. જો આપણા શ્યામસુંદર કૃષ્ણ હોત તો આપણે તેમની પાસે દોડીને પહોંચી જાત. આ યદુરાય(યદુવંશી) આપણા પ્રિયતમ નથી. તેથી હે સખીઓ ! આ ઉદ્ધવને આપણા પ્રેમ તથા, વિરહની વેદનાની ગુપ્ત વાતો શા માટે કહી રહી છો ? હે શ્યામ !

હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઊધવડા અમારા ધણી અમ પાસે, તારી મત લઈ જા રે તું સાથે ॥

અધખિણ અળગો ન થાય અમથી નાથ, વ્રહ માંહે વિલસું વાલૈયા સંઘાત ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૦ ॥

સખીઓ ઉદ્ધવને કહે છે, હે ઉદ્ધવ ! અમારા પ્રિયતમ પ્રાણાધાર શ્યામસુંદર તો અમારી પાસે જ છે. તમે તમારી યોગવિદ્યાનું જ્ઞાન લઈને પાછા જાવ. અમારા પ્રાણાધાર શ્રી કૃષ્ણજી તો અમારાથી અડધી ક્ષણ પણ અલગ થતા નથી. અમે તો વિરહમાં મગ્ન (અભિન્ન) થઈને અમારા પ્રિય પ્રાણનાથની સાથે વિલાસ કરીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઊધવડા વ્રહમાં નંદનો કુંવર, એણી અમ કને ખરી રે ખબર ॥

વ્રહમાં જોયું લાધે તતપર, તે ઊધવ અમે ભૂલું કેમ અવસર ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૧ ॥

હે ઉદ્ધવ ! આ વિરહમાં પણ નંદનંદન શ્રી કૃષ્ણજી અમારી પાસે જ છે. કેમ કે તેમના સ્વરૂપને અમે સારી રીતે પિછાણીએ છીએ. જ્યારે વિરહાગ્નિમાં પ્રેમાતુર થઈને જોઈએ છીએ તો તરત જ પ્રિયતમ ધણી મળી જ જાય છે (અમને એ સ્વરૂપનાં દર્શન થઈ જાય છે). હે ઉદ્ધવ ! વિરહના આવા સુંદર અવસરને અમે શા માટે ભૂલી જઈએ ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

એ ઊધવડા અમારો ધણી અમમાં ગળિયો, તમ આવતાં તે સાંસો સરવે ટળિયો ॥

ઊધવ તારી વાતે ચિત્ત અમારો ન ચલિયો, વ્રહ વધારી ઊધવ પાછો વળિયો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૨ ॥

હે ઉદ્ધવ ! અમારા પ્રિયતમ શ્રી કૃષ્ણજી અમારામાં ઓતપ્રોત જ છે (અમારા બધાના હૃદયમાં બેઠેલા છે). તારા આવવાથી અમારો સંશય દૂર થઈ ગયો. હે ઉદ્ધવ ! તારી યોગવિદ્યાની વાતોનો અમારા ઉપર કોઈ પ્રભાવ પડ્યો નથી અને અમારું ચિત્ત પણ ચલાયમાન થયું નથી. ઈન્દ્રાવતી કહે છે, આ રીતે વિરહ વધારીને ઉદ્ધવજી પાછા વળી ગયા. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સખિયો હવે ઘરડા સહુએ સંભારો, રખે કોઈ વાલાજીને દોસ દેવરાવો ॥

એ વ્રહ માંહેનો માંહે જ મારો, સખિયો એ તો નહીં ઘર બાર ઉઘારો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૩ ॥

ગોપીઓ પરસ્પર કહે છે, હે સખીઓ ! હવે તમે બધાં પોતપોતાનાં હૃદયરૂપી ઘરને સંભાળો (નિયંત્રણમાં રાખો). આપણા પ્રિયતમ ધણીને દોષ ના દેશો. વિરહ વેદનાના આ ઘૂંટડા અંદર અને અંદર પીઓ (સહન કરો) કારણ કે ધણીજીની ગુપ્ત વાતો પ્રગટ કરવી ઉચિત નથી. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સખિયો તમે મૂકો રે બીજી સહુ વાત, આપણ ઉપર નિસંક પડી રે નિઘાત ॥
દુખે કેમ મૂકિએ ગોપીનો નાથ, હવે આપોપું નાખો જેમ રહે અખ્યાત ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૪ ॥

હે સખીઓ ! હવે તમે બીજી બધી વાતોને મૂકી દો. આપણા ઉપર નક્કી આ વિરહરૂપી આપત્તિ આવી પડી છે. વિરહ દુઃખમાં આપણે આપણા ધણી ગોપીનાથનો કેમ કરીને ત્યાગ કરી શકીએ ? હવે તો આપણા આ દેહને વિરહાગ્નિમાં બાળી નાખો કે જેથી આપણે જગવિખ્યાત થઈ જઈએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સખિયો હવે વિના ઘાએ નાખો આપ મારી, વાલાજીના વ્રહની વાત સંભારી ॥
વસેકે વળી રાખો ઘર લોકાચારી, હવે એવી કઠણ કસોટી ખમો નારી ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૫ ॥

હે સખીઓ ! હવે ઘા કર્યા વગર જ (ભીતરને ભીતર) પોતાની જાતને (આત્માને) શ્રી કૃષ્ણજીનાં ચરણોમાં સમર્પિત કરી દો. પ્રિયતમ શ્યામસુંદરના પ્રેમ - વિરહની વાતોનું સ્મરણ કરતાં સંસારના લોકોચારોની મર્યાદાનું પાલન કરો. આ કઠિન કસોટીને હવે સહન કરી લો. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સખિયો હવે વ્રહની ભારી રે ઉપાડો, એ અંગ માયાનાં માયા માંહે પછાડો ॥
એ વ્રહ બીજા કેહને મા દેખાડો, સખિયો વિના રખે કોણે બાર ઉઘાડો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૬ ॥

હે સખીઓ ! વિરહવેદનાના આ ભારને ઉપાડો અને માયાવી શરીર માયાને જ સોંપી દો. આ વિરહની પીડા બીજા કોઈને ન કહો. આપણી સખીઓ સિવાય બીજા કોઈ પાસે એને પ્રગટ ના કરો. હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકાર પાડી રહી છું.

સખિયો મારો જીવ જીવન માંહે ભળિયો, અમે માયા ગ્રહી તોહે તે પળ ન ટળિયો ॥
એ વાલો અમ વિના કોણે ન કળિયો, ઈંદ્રાવતી કહે અમારો અમને મળિયો ॥

હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૭ ॥

ઈંદ્રાવતી પ્રબોધપુરીમાં બેસીને કહી રહી છે, હે સખીઓ, મારો આત્મા પ્રિયતમ ધણીના આત્મામાં વિલીન થઈ ગયો છે. અમે તો માયાને પકડી તેમ છતાં સદ્ગુરુ ધણી અમારાથી એક ક્ષણ પણ અલગ નથી થયા. પ્રિયતમ ધણી- સદ્ગુરુને મારા સિવાય કોઈએ ઓળખ્યા નહિ. મારા ધણીજી મને મળી ગયા (હું તેમના સ્વરૂપમાં સમાઈ ગઈ). હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

પ્રકરણ ૧૦ ચોપાઈ ૨૩૦

શ્રી ષટઋતુ ગ્રન્થ (બારમાસી સહિત) સંપૂર્ણ

पहले बीज उदय हुआ, पुरी जहां नौतन ।
सब पुरियों में उत्तम, हुई धन धन ॥
ए मधे जे पुरी कहावे, नौतन जेहनुं नाम ।
उत्तम चौदे भवनमां, जिहां वालानो विश्राम ॥

- महामति श्री प्राणनाथ

श्री ५ नवतनपुरीधाम, जामनगर